

Modernin valtiokäsitteen synty*

QUENTIN SKINNER

I

De Cive on Hobbesin ensimmäinen julkaistu valtio-opillinen teos. Sen esipuheessa hän sanoo tutkivansa »valtion oikeuksia ja alamaisten velvollisuuksia». ¹ Tästä lähtien on lähes yleismaailmallisesti hyväksytty ajatus, että yksilöiden ja valtioiden välinen vastakkainasettelu on poliittisen teorian keskeinen tutkimuskohde. Niinpä on helppo jättää huomiotta se tosiasia, että ohjelmajulistuksessaan Hobbes esitti tietoisesti uuden asialistan politiikan tieteelle; tieteenalalle, jonka hän väitti keksineensä. Hänen väitteensä, että alamaisen velvollisuudet kohdistuvat pikemminkin valtioon kuin hallitsijan henkilöön, oli melko uusi ja sangen kiistanalainen. Sama koskee hänen piilevää oletustaan, jonka mukaan velvollisuutemme kohdistuvat yksinomaan valtioon, ei niinkään erilaisiin vallankäyttäjiiin olivat nämä sitten paikallisia tai valtakunnallisia, kirkollisia tai yhteiskunnallisia. »Valtiolla» hän tarkoitti ennen kaikkea määräysvallan korkeinta muotoa kansalaisia hallittaessa.

* Tämän artikkelin ovat englanninkielestä kääntäneet Kirsti Aaltonen, Sakari Hänninen ja Tuomas Nevanlinna.

¹ Hobbes 1983, s. 32. *De Cive* julkaistiin ensimmäisen kerran latinaksi 1642 ja englanniksi 1651. Katso Warrender 1983, 5.1. Warrender (1983, ss. 4–8) väittää, että käännös on ainakin pääosin Hobbesin itsensä tekemä. Tuck kuitenkin kiistää tämän (1985, ss. 310–312).

Hobbesin ohjelmajulistus merkitsee yhtä hyvin erään politiikan teorian selvästi erottuvan vaiheen loppua kuin toisen ja tutumman vaiheen alkua. Se julistaa sen aikakauden loppua, jolloin julkisen vallan käsitettä oli käytetty huomattavasti henkilökohtaisemmassa ja karismaattisemmassa merkityksessä. Ohjelmajulistus viittaa yksinkertaisempaan ja kaiken kaikkiaan abstraktimpaan näkemykseen, jonka olemme siitä lähtien omaksuneet ja joka ilmenee sellaisten termien kuin *état*, *stato*, *staat* ja *state* käyttämisellä. ² Tarkoituksenani on luonnehtia niitä historiallisia olosuhteita, joissa nämä kielelliset ja käsitteelliset muutokset saivat alkunsa.

II

Latinankielinen termi *status* ja sen kansankieliset vastineet *estat*, *stato*, ja *state* olivat yleisesti käytössä erilaisissa poliittisissa yhteyksissä jo 1300-luvulla. Syntykaudellaan näillä termeillä ilmeisesti viitattiin pääasiassa hallitsijoiden arvoon tai asemaan. ³ Justinianuksen *Digestin* alun otsikko *De statu hominum* oli epäilemättä tämän kielenkäytön eräs tärkeä lähde. Siinä esitetään

² Katso edelleen »valtiosta abstraktina kokonaisuutena» ja käsitteen ilmaantumisen takana olevista poliittisista muodonmuutoksista Shennan 1974 ja vrt. Maravell 1961.

³ Katso Hexter 1973, s. 155 »sen ensimmäisistä keskiaikaisista poliittisista merkityksistä».

Hermogenianuksen auktoriteettiaseman avulla se perustava väite, että »koska kaikki lait on säädetty ihmisiä varten, on meidän ensiksi arvioitava moisten henkilöiden *status*».⁴ Roomalaista oikeutta koskevan tutkimuksen elvyttyä Italiasa 1100-luvulla *status* alkoi merkitä kaikenlaisien ihmisten ja heidän elinolojensa laillista asemaa ja hallitsijoiden sanottiin nauttivan erityisestä »kuninkaallisesta asemasta» (*estat du roi* tai *status regis*).⁵

Hallitsijan *statusta* koskevaa kysymystä pohdittaessa tavallisesti korostettiin, että sitä pitäisi tarkastella majesteetin asemana, korkeana säätyinä, mahtavuutena. Tämä kaava löytyy Englannin ja Ranskan vakiintuneiden monarkioiden kronikoista ja virallisista asiakirjoista koko 1300-luvun jälkipuoliskon ajan. Esimerkiksi Froissart huomauttaa *Chronique*-teoksensa ensimmäisessä niteessä, että kun Englannin nuori kuningas 1327 piti hovia vierailevia arvohenkilöitä viihdyttääkseen, niin »kuningatar nähtiin siellä korkea-arvoisena aatelisena (an *estat* of great nobility)».⁶ Sama kielenkäyttö toistuu purevana William Thirnyngin puhuessa Richard II:lle 1399. Hän muistuttaa aikaisempaa hallitsijaansa »kenen läsnäollessa te kieltäyditte ja vetäyditte kuninkaan ja lordin asemasta (state) ja kaikesta siihen kuuluvasta arvokkuudesta ja palvonasta».⁷

Väite, että kuninkaille »kuuluu» tietty erityinen loisto, ilmensi vallitsevaa uskomusta, jonka mukaan suvereenisuuden tulee näkyä ja että majesteetti luo järjestystä pelkällä olemuksellaan. Tämä osoittautui karismaattisen johtajuuden monista piirteistä kaikkein kestävimäksi. Vasta moderni käsite epäpersoonallisesta valtiosta lopulta kumosi sen.⁸ Vielä 1600-luvun lopulla oli tavallista, että poliitikasta kirjoittavat käyttivät sanaa »valtio» viitatakseen hallitsijoiden mahta-

vuuden ja heidän hallitsemisensa tehokkuuden väliseen käsitteelliseen yhteyteen. Kuten odottaa saattaa, monarkian jumalaisen alkuperän puolestapuhujat (mm. Bossuet), käyttivät näitä nimenomaisia termejä majesteetin asemasta puhuessaan (*état of majesté*).⁹ Mutta myös kuningasvallan vastustajat tukeutuivat samoihin oletuksiin. Kun Milton esimerkiksi teoksensa *History of Britain* tunnetussa kohtauksessa kuvaa tapahtumaa, jossa Canute kieltää valtamerta »tulemasta edemmäksi maalleni», Milton huomaa kuninkaan tukevan erikoista käskyään »kaikella sillä arvovallalla minkä kuninkuus saattoi hänelle taata».¹⁰

1300-luvun loppupuolella termillä *status* alettiin viitata valtakunnan tai kansakunnan tilaan.¹¹ Tämä käsitys *status reipublicaesta* oli tietenkin alkuperältään klassinen. Se esiintyi usein niin Liviuksen ja Sallustiuksen historiankirjoituksissa kuin Ciceronkin poliittisissa puheissa ja kirjoituksissa.¹² Se löytyy myös *Digestista*, varsinkin otsakkeen *De iustitia et iure* alta. Erittely alkaa Ulpinianuksen väitteellä, että oikeus koskee sekä julkista että yksityistä aluetta ja »julkisen oikeuden kohteena on juuri Rooman valtakunnan asema (*status rei Romanae*)».¹³

Roomalaisen oikeuden elvyttyä tämäkin lakisananaston osanen yleistyi. Sekä Ranskassa että Englannissa tuli 1300-luvulla tavaksi puhua »valtakunnan tilasta» (the state of realm) tai *estat du roilmesta*.¹⁴ Puhuessaan vuodesta 1389 Froissart esimerkiksi huomauttaa, että kuningas päätti juuri tuolloin »uudistaa maan *en bon état* — siten, että kaikki olisivat tyytyväisiä».¹⁵ Ajatuksesta, että kuninkaan aseman (state) hyvyys kytkeytyy hänen kuningaskuntansa tilaan tuli pian

⁹ Bossuet 1967, ss. 69, 72.

¹⁰ Milton 1971, s. 365.

¹¹ Katso Ercole 1926, ss. 67—68. Hexter 1973, s. 115 huomauttaa samalla tavoin, että *status* sai tämän »toisen poliittisen merkityksen keskiajalla.» Vrt. Rubinstein 1971, ss. 314—315, joka aloittaa erittelynsä keskustelemalla tästä käytöstavasta.

¹² Katso esim. Livy 1962, 30.2.8., s. 372 ja Livy 1966, 23.24.2., s. 78; Sallust 1921, 40.2., s. 68; Cicero 1913, 2.1.3., s. 170.

¹³ Mommsen 1970, 1.1.2., s. 29: »publicum ius est quod ad statum rei Romani spectat.» Ercole 1926, s. 69 korostaa tämän lauseen merkitystä.

¹⁴ Katso Post 1964, ss. 310—322.

¹⁵ Froissart 1824—26, osa 12, s. 93: »Le roi . . . réforma le pays en bon état tant que tous s'en contentèrent.»

⁴ Mommsen 1970, 1.5.2., s. 35: »Cum igitur hominum causa omne ius constitutum sit, primo de personarum statu ac post de ceteris . . . dicemus.»

⁵ Katso esim. Post 1964, ss. 333—367, 368—414.

⁶ Froissart 1972, s. 116: »La (kuningatar) peut on veoir de l'estat grand noblece.»

⁷ Katso Topham 1783, s. 424, palsta 1.

⁸ Jos halutaan verrata niitä valtiovallan järjestelmiä, jotka korostavat »ulkaisen näyttävyyden järjestystä luovaa voimaa» niihin (kuten nykyaikaisiin länsimaisiin), joissa se on tahallisesti hämärretty, niin katso Geertz 1980, ss. 121—123, jonka muotoilun olen omaksunut.

yleinen lauseparsi. 1400-luvun puolivälin paikkeilla Englannin parlamentille osoitetut vetoomukset päätettiin lupaamalla kuninkaalle, että »tunnollisesti rukoilemme Jumalaa Teidän jaloutenne ja Teidän jalon valtakuntanne hyvän aseman ja vaurauden puolesta».¹⁶

Italian kaupunkivaltioissa tavataan sama terminologia vielä aikaisemmin. Ensimmäiset *podestalle* ja muille kaupungin viranomaisille osoitetut opaskirjat 1200-luvun varhaisvuosina kohdistivat jo päähuomionsa *status civitatumiin*, kaupunkien oloihin tai asemaan itsenäisinä poliittisina kokonaisuuksina.¹⁷ Tuntemattoman tekijän *Oculus Pastolaris*, joka on kirjoitettu ehkä jo 1220-luvulla,¹⁸ käyttää toistuvasti tätä sanontaa,¹⁹ kuten Giovanni da Viterbokin noin vuonna 1250²⁰ valmistuneessa tutkielmassaan *De regimine civitatum*²¹. Sama käsite esiintyy laajalti 1300-luvun alkupuolella kansankielisenä *Dictaminan* kirjoittajilla, kuten Filippo Ceffillä, joka mallipuheissaan neuvoo viranomaisia monipuolisesti näiden vastuulla olevien kaupunkien aseman (*Stato*) säilyttämisestä.²²

Keskustellessaan tällaisten yhteisöjen tilasta tai asemasta nämä kirjoittajat yleensä halusivat korostaa ylimpien viranomaisten velvollisuutta säilyttää kaupunkinsa mallikelpoisina, onnellisina ja vauraina.²³ Tämä tavoite säilyttää *bonus* tai jopa *optimus status reipublicae* oli sekin alkupe- rältään roomalainen ja 1200-luvun opaskirjojen kirjoittajat omaksuivat sen paljolti Cicerolta ja Senecalta.²⁴ *Oculus Pastoraliksen* kirjoittaja puhuu usein tarpeesta säilyttää kunkin *civitaksen* edullinen, kunniallinen ja kukoistava *status*.²⁵

Samoin Giovanni da Viterbo edellyttää kunkin yhteisön *bonus status*ksen ylläpitämistä²⁶. Filippo Ceffi puolestaan kirjoittaa kansankielellä yhtä vakaumuksellisesti velvollisuudesta säilyttää kaupunki »hyvässä ja rauhallisessa tilassa (*stato*)», »hyvässä tilassa (*stato*) ja täydellisessä rauhassa».²⁷

Nämä kirjoittajat muotoilivat myös ensimmäisinä uudestaan klassisen näkemyksen *civitaksen* tai *respublican* parhaan tilan saavuttamisesta.²⁸ He katsoivat yksimielisesti tämän edellyttävän, että viranomaisten tulisi noudattaa kaikissa julkisissa toimissaan oikeudenmukaisuuden ohje- nuoraa. Näin edistetään yhteistä hyvää, pidetään yllä rauhan asiaa ja taataan kansan yleinen onnellisuus. Tuomas Akvinolainen ja hänen lukuisat italialaiset oppilaansa päättelivät myöhemmin samalla tavoin 1200-luvun lopulla. Akvinolainen itse esittää väitteen useissa kohdin niin *Summassa* kuin kommentissaan Aristoteleen *Politiikkaan*. Hän väittää, että tuomari tai viranomainen »on vastuussa yhteisestä hyvästä, joka on oikeudenmukaisuus» ja niinpä heidän tulisi »tuoda esiin koko yhteisön *status*ksen kannalta arvioitu hyvä».²⁹ Samanlainen päättely voidaan kuitenkin löytää kaupungin viranomaisille tarkoitetuista opaskirjoista sukupolvea aiemmin. Giovanni da Viterbo esimerkiksi kehittää täsmälleen saman *optimus status* -teorian tutkielmassaan *De Regimine Civitatum*. Brunetto Latini taasen toistaa ja selostaa laajasti Johanneksen väitteitä ensyklopedisen teoksensa *Livres dou Trésor* (1266) loppupuolen luvussa »Dou gouvernement des cités».³⁰

¹⁶ Syonin luostarin vetoomus, katso Shadwell 1912, I, s. 64, vrt. myös I, s. 66, I, s. 82, jne.

¹⁷ Tämän kirjallisuuden katsauksesta, katso Herter 1910.

¹⁸ Sorbelli 1944 keskustelee tästä väitteestä, jonka alunperin esitti Muratori; Sorbelli valitsee 1240-luvun ajankohdan.

¹⁹ Katso Franceschi 1966, ss. 26, 27, 28, jne.

²⁰ Teoksen kirjoittamisajankohdasta käydystä keskustelusta, katso Sorbelli 1944.

²¹ Giovanni da Viterbo 1901, ss. 230, 231, 232, jne.

²² Katso Giannardi 1942, ss. 27, 47, 48, jne.

²³ Katso Ercole 1926, ss. 67–68 ja samanlaisesta keskustelusta Post 1964, ss. 18–24, 310–332, 377–381, Rubinstein 1971, s. 314–316 ja Mansfield 1983, ss. 851–852.

²⁴ Cicerolla on viittaus *optimus status reipublicae*en 1914, 5.4.11., s. 402 ja 1927, 2.11.27., s. 174, ja Senecalla *optimus civitatis status*keen 1964, 2.20.2., s. 92.

²⁵ Katso Franceschi 1966, s. 26 tarpeesta toimia »ad . . .

comodum ac felicem statum civitatis» ja s. 28 »ad honorabilem et prosperum statum huius comunitatis.»

²⁶ Katso Giovanni da Viterbo 1901, s. 230 »bonus status totius communis huius civitatis».

²⁷ Giannardi 1942, s. 28.

²⁸ Huomaa, että he alkavat keskustella tästä aiheesta lähes vuosisata aikaisemmin kuin Giovanni Villanin tapainen kronikoitsija, joka on tavallisesti varhaisin lainattu lähde tässä yhteydessä. Katso Ercole 1926, ss. 67–68, Hexter 1973, s. 155 ja Rubinstein 1971, ss. 314–316. Villanin »buono et pacifico statosta» katso Villani 1802–1803, III, s. 159, IV s. 3, jne.

²⁹ Aquinas 1963, I.II.19.10, s. 104: »Nam iudex habet curam boni communis, quod est iustitia, et ideo vult occisionem latronis, quae habet rationem boni secundum relationem ad statum commune».

³⁰ Katso Giovanni da Viterbo 1901, ss. 220–222 vaaleilla valitulta *rektorilta* vaadittavista ominaisuuksista ja politiikois-

Tämä näkemys *optimus status reipublicaesta* tuli myöhemmin keskeiseksi *quattrocenton* humanistien poliittisen elämän hyvää järjestämistä koskeissa esityksissä. Kun Giovanni Campano (1427—1477)³¹ erittelee kirjoitelmassaan *De regendo magistratu* ryhmäkuntaisuuden vaaroja, hän ilmoittaa, »ettei mikään ole haitallisempaa *respublican statukselle* ja turvallisuudelle kuin ryhmäkunnat». ³² Jos yhteisön hyvä *status* halutaan säilyttää, hän jatkaa, kaikki yksilölliset tai ryhmäkuntalaiset edut on alistettava oikeuden vaalimiselle ja »koko kaupungin yhteiselle hyvälle». ³³ Filippo Beroaldo (1453—1505) hyväksyy samat johtopäätökset tutkielmassa, jolle hän jopa antoi nimeksi *De optimo statu*. Hän väittää, että paras olotila voidaan saavuttaa vain, jos hallitsija tai ylin viranomainen »unohtaa oman parhaansa ja edistää kaikissa tomissaan julkista etua». ³⁴

Erasmuslaiset humanistit lopulta toivat 1500-luvun alkuvuosina pohjoiseen Eurooppaan täsmälleen samat arvot ja saman sanaston. Erasmus itse asettaa teoksessaan *Institutio* (1516) vastakkain *optimuksen* ja *pessimus reipublicae statuksen*. ³⁵ Hän väittää, että »onnellisin *status* saavutetaan silloin kun on ruhtinas, jota kaikki tottelevat, ja ruhtinas noudattaa lakeja ja lait vastaavat rehellisyyden ja kohtuuden ihanteita». ³⁶ Hänen nuorempi aikalaisensa Thomas Starkey antaa perin samanlaisen selityksen teoksessaan *Dialogue* siitä mistä koostuu »kukoistavin ja täydellisin tila, joka voidaan perustaa ja luoda» missä tahansa maassa tai kaupungissa politiikan ja viisauden avulla. ³⁷ Moren *Utopiassa* puolestaan Hythloday — tuo Utopian uuteen saareen matkaa — väitti samaa: koska utopialaiset asuvat yhteiskunnassa, jossa lait ilmentävät oikeuden-

mukaisuuden periaatteita; jossa lakien päämääränä on todella yhteinen hyvä ja tämän seurauksena kansalaisilla on tilaisuus elää »niin onnellisina kuin mahdollista», ³⁸ utopialaisten voidaan itse asiassa oikeutetusti väittää saavuttaneen *optimus status reipublicaen* — mikä tietenkin on Moren kuuluisan kirjan otsikko.

III

Tarkastelen seuraavassa sitä kehitystä, jonka myötä mainittu kielenkäyttö — joka oli yleistä kaikkialla myöhäiskeskiajan Euroopassa — lopulta tuotti tunnistettavasti moderneja keskusteluja valtion käsitteestä. Halutessamme jäljittää samalla kertaa sekä modernin valtion käsitteen omaksumisen että sen ilmaisemisen *status*, *stato* tai *state* -termien avulla, päähuomiota ei tule kiinnittää 1300- ja 1400-luvun kuninkaiden *statusta* koskevien oikeusteorioiden kehittymiseen — niinkuin keskiaikaa tutkivat historioitsijat ovat yleisesti tehneet. ³⁹ Jopa tuon ajan oikeusoppineet käyttivät latinankielistä sanaa *status* harvoin ilman lisämäärytyksiä. ⁴⁰ Poliittisten kirjoittajien kohdalla tämä olisi ollut ennenkuulumatonta barbarismia. Silloinkin kun *status*-sanaa käytettiin tällaisissa yhteyksissä kyseessä oli melkein aina kuninkaan tai hänen kuningaskuntansa tila tai asema, eikä missään nimessä moderni ajatus valtiosta erillisenä hallitsemiskoneistona.

Mikäli haluamme tutkia sitä prosessia, jonka kuluessa sana *status* ja sen kansankieliset muodot ensimmäiseksi saivat modernin sisältönsä, on päähuomio mielestäni kiinnitettävä aiemmin mainitsemiini viranomaisia varten kirjoitettuihin varhaisiin opaskirjoihin ja historiikkeihin sekä niiden myöhemmin synnyttämään »esikuvaksi ruh-

ta, ja vrt. Latini 1948, ss. 402—405, mukailtaessa Giovanin esitystä.

³¹ Huomaa, että mainitessani tuntemattomampien humanistien yhteydessä ajankohtia, olen ottanut tietoni Cosenzalta 1962.

³² Campano 1502, fol. xxxvii: »nihil existimem a statu et salute reipublicae alienius».

³³ Katso Campano 1502, foliot xxxiii-v.

³⁴ Beroaldo 1508, fol. xv: »oblitis suorum ipsius commodorum ad utilitatem publicam quicquid agit debet referre».

³⁵ Katso Erasmus 1974, s. 162.

³⁶ Erasmus 1974, s. 194: »felicissimus est status, cum principi paretur ab omnibus atque ipse princeps paret legibus, leges autem ad archetypum aequi et honesti respondent.»

³⁷ Starkey 1948, s. 63. Vertaa myös ss. 65, 66—67.

³⁸ More 1965, s. 244.

³⁹ Vertaa Kantorowicz 1957, erit. ss. 207—232, 268—272; Post 1964, erit. ss. 247—253, 302—309; Strayer 1970, erit. ss. 57—59 ja Wahl 1977, s. 80. Tämän vastakohdanta ks. Ullmann 1968—1969, erikoisesti ss. 43—44 perinteisistä oikeudellisista käsitteistä valtion käsitteen synnyn esteenä.

⁴⁰ Huomaa kuinka ylevästi Hotman yhä puhuu tällaisesta käyttötavasta *Francoalliassa*an niinkin myöhään kuin 1570-luvulla. Kirjoittaessaan julkisesta neuvostosta, hän havaitsee sen vallan ulottuvan »kaikkiin niihin asioihin, joita tavalliset ihmiset arkikielenkäytössä kutsuvat nykyisin valtion toimiksi». (»de iis rebus omnibus, quae vulgus etiam nunc Negotia Statuum populari verbo appellat.») Katso Hotman 1972, s. 332.

tinaille»-kirjallisuuteen. Näissä käytännöllisen poliittisen päättelyn perinteissä käytettiin ensimmäisinä johdonmukaisesti termejä *status* ja *stato* uudessa ja aikaisempaa huomattavasti laajemmassa merkityksessä.⁴¹

Nämä poliittisen kirjallisuuden lajit olivat puolestaan myöhäiskeskiajan Italiassa nousseiden uusien ja tunnusomaisten poliittisten organisaatioiden muotojen tulosta. Lukuisten *Regnum Italicum*in alueella sijaitsevien kaupunkien onnistui 1100-luvun alkuvuosina saavuttaa riippumattoman ja itsehallinnollisen tasavallan asema.⁴² Nämä yhteisöt osoittautuivat myöhemmin epävakaksi ja seuraavalla vuosisadalla useimmat niistä organisoitiin uudelleen ja niitä hallittiin keskitetysti vahvojen perintöruhtinainden avulla.⁴³ Tänä myöhempänäkin aikana Firenzen ja Venetsian mahtavat kaupunkitasavallat säilyttivät perinteisen vihamielisyytensä perinnöllistä monarkiaa kohtaan ja välittivät osallistuvan tasavaltaisen hallinnon ihanteet täysrenessanssiin.⁴⁴

Näiden uusien poliittisten muodostumien kehittyminen asetti koko joukon uusia kysymyksiä poliittisesta vallasta. Eräs tärkeimmistä kysymyksistä koski parhainta hallitsemistapaa, joka takaisi riippumattoman *civituksen* tai *respublican* säilymisen *optimus statuksessa* tai parhaassa tilassa. Eli: olisiko viisainta valita perinnöllisen *signoren* hallitusvalta vai pitäisikö säilyttää vaaleilla valittuun *podestään* tai vastaaviin ylimpiin viranomaisiin perustuva hallintojärjestelmä?

Vaikka tästä kysymyksestä kiisteltiin koko Italian renessanssin historian ajan, on debatista mahdollista erottaa kaksi päävaihetta. Varhaisimmat kaupungin ylimmille viranomaisille tarkoitetut tutkielmat olettivat poikkeuksetta — roomalaisten auktoriteettinsa mukaisesti — että *civituksen* paras olotila voidaan saavuttaa vain vaaleilla valitun tasavaltalaisen hallituksen alaisuudessa. Perinnöllisten *signorien* tekemien valkankaappausten levitessä 1300-luvulla tasavaltalaisen hallituksen ihanne sai yhä enemmän väis-

tyä. Sen sijaan yleistyi väite, että paras keino taata minkä tahansa poliittisen yhteisön hyvä asema perustuu sellaisen viisaan ruhtinaan valtaan, *pater patriae*hen, jonka toimia ohjaa halu edistää yhteistä hyvää ja kaikkien alamaisten onnellisuutta.⁴⁵

Tämän oletuksen pohjalta renessanssin aikaiset »esikuvaksi ruhtinaille» -tutkielmien tekijät pohtivat pääasiassa kahta toisiinsa liittyvää asiaa. Heidän ylevänä päämääränään oli selittää millä keinoin hyvä hallitsija voi saavuttaa ruhtinaille kuuluvan kunnian ja maineen ja samanaikaisesti onnistua edistämään alamaistensa onnea.⁴⁶

Tärkein kiinnostuksen kohde oli kuitenkin paljon perustavampi ja ajankohtaisempi valtiotaidon kysymys: kuinka neuvoa — usein hyvin epävakaisen — Italian uusia *signoreja*, ja miten ylläpitää *status principis* tai *stato del principe*, heidän poliittinen asemansa tai arvostuksensa alueidensa tehokkaina hallitsijoina.

Niinpä termin *stato* käyttäminen hallitsijoiden poliittisen aseman merkityksessä samoin kuin keskustelu siitä, kuinka tällaisten hallitsijoiden pitäisi toimia onnistuakseen *mantenere lo stato*, alkoi levitä 1300-luvun Italian kronikoihin ja poliittiseen kirjallisuuteen. Esimerkiksi Giovanni Villani — puhuessaan teoksessaan *Istorie Fiorentine* tälle kaupungille 1290-luvulla tunnusomaisista kansalaiserimielisyyksistä — huomauttaa niiden olevan pääasiassa suunnattu poliittisissa valta-asemissa olevia ihmisiä, *il popolo in suo stato e signoria*, vastaan.⁴⁷ Kuvatessaan *Cronica Pisanassa* Gherardo d'Appianon nousua kaupungin johtajaksi vuonna 1399 Ranieri Sardo huomauttaa uuden *capitanon* saaneen nauttia samasta poliittisesta asemasta ja hallinnollisesta määräysvallasta, *stato e governo*, kuin isänsä ennen häntä.⁴⁸ »Esikuvaksi ruhtinaille» -kirjallisuuden myöhäisissä saavutuksissa, kuten Machiavellin *Il principessa* (1519), pääkysymykseksi nousi, kuinka hallitsijan tulee toimia, jos hän ha-

⁴⁵ *Pater patriae*sta katso esimerkiksi Beroaldo 1508, fol. xiv^r ja xv^r ja Scala 1940, ss. 256—258, 273.

⁴⁶ Jo Petrarca esittää nämä kaksoisihanteet. Katso Petrarca 1554, ss. 420—421, 428. Ne vakiintuivat *quattrocenton* aikana ja esiintyvät jälleen Machiavellin *Il principessa*ssa. Katso Machiavelli 1960, s. 102.

⁴⁷ Villani 1802—1803, osa 4, s. 24. Vrt. myös osa 4, ss. 190—194.

⁴⁸ Sardo 1845, ss. 240—241.

⁴¹ Teesistä, että »*stato*, merkityksensä valtiota, juontuu pääasiassa . . . *lo stato del principesta*, tarkoittaessaan suvereenin ruhtinaan arvoa tai asemaa», katso Dowdall 1923, s. 102. Vrt. myös Skinner 1978, II, ss. 352—358.

⁴² Tästä kehityksestä katso Waley 1978, ss. 25—54.

⁴³ Waley 1978, ss. 128—140.

⁴⁴ Tästä »ajankohdasta», katso Pocock 1975, ss. 83—330. Vrt. myös Skinner 1978, I, ss. 139—189.

luaa säilyttää poliittisen asemansa. Machiavellin neuvot ovat pääasiassa suunnattu uusille ruhtinaille, jotka toivovat *tenere* tai *mantenere lo stato*, siis säilyttävänsä asemansa minkä tahansa perimiensä tai valloittamiensa alueiden hallitsijoina.⁴⁹

Jotta tällainen hallitsija voisi ehkäistä olosuhteiden muuttumisen itselleen epäedullisiksi, hänen tulee kyetä hallitsemaan koko joukko tehokkaan hallitsemisen edellytyksiä. Arvioitaessa tapaa, millä nämä edellytykset muotoiltiin ja miten niistä keskusteltiin mainitsemisani ajattelu-perinteissä, havaitaan että termejä *status* ja *stato* käytettiin yhä yleisemmin viittaamaan poliittisen vallan eri puoliin.⁵⁰ Tämän kehityksen tuloksena voidaan lopulta havaita näiden kirjoittajien kehittävän joitakin selkeästi moderniin valtiokäsitykseen kuuluvia ainesosia.

Ilmeisesti eräs hallitsijan aseman säilyttämisen edellytys oli kyky turvata vallitseva hallitsemistapa. *Status* ja *stato*-termejä käytettiin siis jo varhaisesta vaiheesta alkaen viittaamaan sekä ruhtinainden asemaan että tiettyjen hallitsemistapojen tai hallintojärjestelmien voimassaoloon.

Tämä kielenkäyttö puolestaan näyttää juontuvan siitä tavasta, jolla termiä *status* käytettiin Aristoteleen kuvaamien hallitsemisen muotojen (forms of rule) luokitteluun. Tämän kehityksen kansanomaistaminen on joskus katsottu Akvinolaisen ansioksi, koska hän kuvaa joissakin kirjansa *In octo libros politicorum Aristotelis expositio* versioissa oligarkioita *status paucorum*ina ja yhdistää kansanvallan *status popularikseen*.⁵¹ Myöhemmin tämä kielenkäyttö levisi laajalle humanistisessa poliittisessa ajattelussa. Filippo Beroaldo aloittaa teoksensa *De optimo statu* legitiimien hallitsemistapojen typologialla ja puhuu *status populariksesta*, *status paucorumista* ja vieläpä *status uniuksesta* monarkiaan viitates-

saan.⁵² Francesco Patrizi (1412—1494) aloitti teoksensa *De regno* samanlaisella typologialla, jossa monarkiaa, aristokratiaa ja demokratiaa luonnehditaan *civilium statuksen* lajeina tai kansalaisyhteiskunnan (civil society) tiloina.⁵³ Samoihin aikoihin kansankielellä kirjoittanut Vespasiano da Bisticci (1421—1498) asetti vastakkain *signorien* hallitsemistavan ja *stato popolare*.⁵⁴ Guicciardini manaa myöhemmin saman erottelun esiin Firenzen hallintoa koskevassa *Discorsissaan*.⁵⁵ Lopulta Machiavelli käyttää *statoa* aivan samoin useissa *Il principen* kohdissa,⁵⁶ erityisesti teoksen avauslauseessa, jossa hän oudosti toistaen esittää, että »kaikki valtiot (*stati*) ja muut hallinnolliset kokonaisuudet, joiden vallan alaisena ihmiset ovat olleet tai ovat, ovat valtioita (*stati*) ja joko tasavaltoja tai ruhtinaskuntia».⁵⁷

Tässä vaiheessa termiä *stato* käytettiin usein viittaessa yksinkertaisesti vallitseviin hallitsemistapoihin. Kun esimerkiksi Giovanni Villani mainitsee, että vuonna 1308 »*parte Neran* jäsenet olivat vallassa» Firenzessä, hän puhuu heidän perustamastaan hallinnosta *lo stato de'Nerinä*.⁵⁸ Ranieri Sardon kirjoittaessa *Noven* häviöstä Sienassa vuonna 1355, hän kuvaa hallitsemistavan muutosta *lo stato de' Noven* häviönä.⁵⁹ Kun Vespasiano selostaa, miten Cosimo de' Medicin viholliset onnistuivat perustamaan uuden hallitusvallan vuonna 1434, hän korostaa että »he kykenivät muuttamaan *lo staton*».⁶⁰ Machiavellin ystävän, 1500-luvun alkupuolella kirjoittaneen Francesco Vettorin aikana olivat molemmat *staton* merkitykset jo lujasti vakiintuneet. Vettori käyttää termiä sekä viitatakseen erilaisiin hallitusmuotoihin että kuvatakseen Firenzen vallitsevaa hallitusvaltaa, jota hän haluaa puolustaa.⁶¹

⁵² Beroaldo 1508, foliot XI^r ja XII^v.

⁵³ Patrizi 1594b, ss. 16—17, 19 ja erityisesti s. 21.

⁵⁴ Vespasiano 1970—1976, I, s. 406.

⁵⁵ Guicciardini 1932, s. 274.

⁵⁶ Katso esimerkiksi Machiavelli 1960, s. 28 ja s. 29 *stato di pochista*.

⁵⁷ Machiavelli 1960, s. 15: »Tutti li stati, tutti e' domini che hanno avuto et hanno imperio sopra li uomini sono stati e sono o republiche o principati.»

⁵⁸ Villani 1802—1803, osa IV, ss. 190—191. Vrt. myös osa IV, s. 25, osa VIII, s. 186.

⁵⁹ Sardo 1845, s. 125.

⁶⁰ Vespasiano 1970—1976, II, ss. 171, 173.

⁶¹ Vettori 1842, ss. 432, 436. Rubinstein 1971, s. 318

⁴⁹ Näistä sanonnoista, katso Machiavelli 1960, ss. 16, 19, 22, 25—26, 27, 28, 35, jne.

⁵⁰ Rubinstein 1971 erittelee samalla tavoin joitakin näitä laajennettuja käyttötapoja. Vaikka olenkin välttänyt toistamasta hänen esimerkkejään, olen paljosta velkaa hänen huomioilleen.

⁵¹ Katso Aquinas 1966, ss. 136—137, 139—140, 310—311, 319—321, 328—330. Rubinstein 1971, s. 322 katso Akvinolaisen ansioksi näiden käyttötapojen popularisoinnin. Mutta ne olivat paljolti hänen vuonna 1492 julkaistun tekstinsä humanistisen uudelleen muokkauksen tulosta. Katso Mansfield 1983, s. 851 ja vrt. Cranz 1978, ss. 169—173.

Toinen edellytys hallitsijan aseman säilyttämiseksi on, ettei hänen hallussaan olevien alueiden piiri pienene tai muuten epäedullisesti muutu. Termit *status* ja *stato* olivat nimittäin jo varhain mukautettu tarkoittamaan sitä aluekokonaisuutta, jota hallitsijan tai ylimmän viranomaisen tulee valvoa. Kun esimerkiksi *Oculus Pastoralis*-teoksen tekijä kuvaa ylimpien viranomaisten velvollisuutta huolehtia kaupungeistaan tai paikkakunnistaan, hän puhuu siitä jo velvollisuutena edistää *suos statusta*.⁶² *Gratulation* tekijöiden ilmaistessa vuonna 1310 Padovan asukkaille toiveensa siitä, että koko maakunta voisi elää rauhassa, he sanoivat toivovansa *tranquillitas vestri statusta*.⁶³ Vastaavasti Ambrogio Lorenzetti kertoo hyvää hallintoa esittävien maineikkaiden freskojensa (1339) säikeissä, että jos *signore* aikoo onnistua veronkannossa, hänen täytyy viljellä hyveitä. Lorenzetti korostaa, että *signoren* täytyy toimia *per governare lo stato*.⁶⁴

Nämä varhaiset ja toisistaan riippumattomat kielenkäyttötavat yleistyivät nopeasti täysrenessanssin kronikoissa ja poliittisissa tutkielmissa. Esimerkiksi Sardo — kuvatessaan miten pisalaiset tekivät koko aluettaan koskevan rauhan vuonna 1290 — sanoo aselevon ulottuneen läpi *stato suon*.⁶⁵ Guicciardini huomauttaa teoksessaan *Ricordi* ranskalaisten mullistaneen sodankäynnin Italiassa vuoden 1494 jälkeen. He saivat aikaan tilanteen, jossa yhden yksittäisen sotaretken epäonnistuminen aiheutti hävinneen osapuolen kaikkien maiden menetyksen. Guicciardini kuvaa tällaisten tappioiden tuovan mukanaan *lo staton* häviön.⁶⁶ Myös Machiavelli käyttää usein *Il principessa* termiä *stato* merkitsemään ruhtinaan maita ja alueita. Puhuessaan pitkään luvussa III niistä keinoista, jotka ruhtinaan tulee omaksua, jos hän haluaa valloittaa uusia *stati*,⁶⁷ hänellä on selvästi tämä merkitys mielessään. Hän tarkoittaa ilmeisesti samaa kyseessään luvussa XXIV, miksi niin monet Italian

ruhtinaat ovat elinaikanaan menettäneet ruhtinaskuntansa tai *statinsa*.⁶⁸

Sama kielenkäyttö voidaan löytää 1500-luvun alkupuolen Pohjois-Euroopasta lähinnä näiden italialaisten vaikutuksen ansiosta. Esimerkiksi Guillaume Budé samastaa Octavianuksen *les pays*'n alueet — joita hän hallitsi Antoniuksesta saamansa voiton jälkeen — *son estat*'n laajuuteen (*L'institution du prince*, 1519).⁶⁹ Vastaavasti Thomas Starkey, väittäessään 1530-luvun alkupuoliskolta olevassa *Dialoguessaan* että jokaisella Englannissa asuvalla tulisi olla edustus neuvostossa (Council), huomauttaa, että tällaisen elimen »tulisi edustaa koko valtiota». ⁷⁰ Lawrence Humphreykin — varoittaessaan tutkielmassaan *The Nobles* (1563), että vahingollinen käytös saattaa helposti olla huonona esimerkkinä koko yhteisölle — korostaa, että hallitsijan paheet voivat helposti »levitä samalla koko valtioon (state)». ⁷¹

Kuitenkin opaskirjojen kirjoittajat aina korostivat, että selvästi tärkein edellytys ruhtinaan aseman säilyttämiseksi on kyky pitää hallinnassaan olemassaolevat valtarakenteet ja hallintolaitokset *regnumissaan* tai *civitaksessaan*. Tästä puolestaan syntyi tärkein renessanssin Italian kronikoista ja poliittisista kirjoituksista peräisin oleva kielellinen uudistus. Termi *stato* ei enää laajentumisensa jälkeen viitannut pelkästään vallitsevaan hallitsemistapaan, vaan myös eriytyneemmin hallintolaitoksiin ja niihin pakkovallan keinoihin, joilla pyrittiin organisoimaan ja pitämään yllä järjestystä poliittisissa yhteisöissä.

Teoksessaan *Vite Vespasiano* puhuu useassa yhteydessä *lo statosta* juuri tällaisena poliittisen vallan koneistona. Kirjoittamassaan Alessandro Sforzan elämäkerrassa hän kuvaa, miten tämä käyttäytyi hallitessaan *lo stato*.⁷² Cosimo de' Medicin elämäkerrassa hän puhuu »niistä, jotka ovat vallassa *stateissa*» ja ylistää Cosimoa siitä, että tämä oivaltaa vallassa pysymisen vaikeudet *uno statossa* vaikutusvaltaisten kansalaisten

huomauttaa, että nämä olivat jo vakiintuneita kielenkäytös-
sä myöhäisquattrocenton Firenzessä.

⁶² Katso Franceschi 1966, s. 24.

⁶³ Katso Muratori 1741, s. 131.

⁶⁴ Säkeet on julkaistu uudelleen, Rowley 1958, I, s. 127.

⁶⁵ Sardo 1845, s. 91.

⁶⁶ Guicciardini 1933, s. 298.

⁶⁷ Machiavelli 1960, ss. 18, 22, 24.

⁶⁸ Machiavelli 1960, s. 97.

⁶⁹ Budé 1966, s. 140. Vaikka Budén *Institution* julkaistiin vasta vuonna 1547, se valmistui vuoden 1519 alussa. Katso Delaruelle 1907, s. 201.

⁷⁰ Starkey 1948, s. 167.

⁷¹ Humphrey 1973, Siq.Q.8'.

⁷² Vespasiano 1970—1976, I, s. 426.

vastustaessa.⁷³ Guicciardini ihmettelee samalla tavoin *Ricordissaan* miksi Medicit »menettivät *lo staton* hallinnan vuonna 1527», ja huomauttaa myöhemmin, että heidän oli paljon vaikeampaa ylläpitää otettaan firenzeläisen vallan instituutioista (*lo stato di firenze*) kuin Cosimon.⁷⁴ Lopulta Castiglione toteaa teoksessaan *Il cortegiano* yksiselitteisesti, että *lo stato* on erityinen valtarakenne, jota ruhtinas tarvitsee valvoakseen ja hallitakseen. Aluksi hän huomauttaa, että italialaiset »ovat suuresti edistäneet keskusteluja *statien* hallitsemisesta», ja hän neuvoo myöhemmin hovimiehiä, että »*stateja* koskeissa kysymyksissä on välttämätöntä olla kärsivällinen ja viisas», jotta hallitsijalle voisi antaa ohjeita parhaasta käyttäytymistavasta.⁷⁵

Teoksessaan *Il principe* Machiavelli erottaa toisistaan johdonmukaisemmin kuin kukaan muu opaskirjojen kirjoittaja *lo staton* instituutiot ja niistä vastuussa olevat henkilöt. Hän ajattelee *stateilla* olevan itsenäiset perustansa,⁷⁶ ja puhuu erityisesti jokaisesta *statosta* omine lakeineen, tapoineen ja määräyksineen.⁷⁷ Hän haluaakin puhua *lo statosta* toimijana ja sanoo sen mm. kykenevän valitsemaan tiettyjä toimintalinjoja ja vetoamaan kansalaistensa lojaalisuuteen kriisi-aikoina.⁷⁸ Machiavelli korostaa useissa kohdin, ettei hän *Il principessä* keskustele pelkästään siitä, kuinka ruhtinaiden tulisi käyttäytyä, vaan abstraktimmin valtiotaidosta (*dello stato*) ja valtion asioista (*cose di stato*).⁷⁹

IV

Usein on todisteltu, että edellä käsitellyissä kielenkäyttötavoissa on jo kysymys selkeästi modernista valtiokäsitteestä. Sehän määrittää valtion

⁷³ Vespasiano 1970–1976, I, ss. 177, 192. Jälkimmäisestä kohdasta katso myös Rubinstein 1971, s. 318.

⁷⁴ Guicciardini 1933, ss. 287, 293. Huomaa, että Guicciardini — toisin kuin Machiavelli — puhuu myös selvästi *regione di statosta*. Katso Maffei 1964, erityisesti ss. 712–720. Tämän käsitteen myöhemmästä historiasta *cinquecenton* Italiassa, katso Meinecke 1957, erityisesti ss. 65–145.

⁷⁵ Castiglione 1960, ss. 10, 117–118. Muista *cinquecenton* aikaisista käyttötavoista, katso Chabod 1962, erityisesti ss. 155–173.

⁷⁶ Machiavelli 1960, s. 53.

⁷⁷ Machiavelli 1960, ss. 76, 84.

⁷⁸ Machiavelli 1960, ss. 48, 92.

⁷⁹ Machiavelli 1960, ss. 21, 25.

valtakoneistoksi, jonka olemassaolo on riippumaton kulloinkin vallassaolevista henkilöistä. Gaines Post ja muut ovat jopa väittäneet, että tämä käsite esiintyy jo lukuisissa 1300-luvun viittauksissa *status regniin*.⁸⁰ Samanlainen väite on esitetty vielä varmemmin Machiavellin ja joidenkin hänen aikalaistensa *stato*-termin käytöstä. Esimerkiksi Chiappelli sanoo: useimmissa Machiavellin käyttämissä kohdissa *stato* »saa merkityksen 'valtio' sanan kypsässä mielessä».⁸¹

Mielestäni nämä väitteet ovat kuitenkin suuresti liioiteltuja. Tavallisesti on selvää — lukuunottamatta muutamaa lainaamaani sangen moniselitteistä tapausta⁸² — että jopa silloin kun nämä kirjoittajat viittaavat termeillä *status* ja *stato* valtakoneistoon, kyseistä valtarakennetta ei tosiasiallisesti eroteta niistä, joiden hallussa se on. Post myöntääkin, että *status regniä* koskeneen varhaisen lainopillisen keskustelun tarkoituksena oli useimmiten painottaa sangen henkilökohtaista näkemystä poliittisesta vallasta.⁸³ Tämän näkemyksen absoluuttisen monarkian kannattajat elvyttivät 1600-luvulla.⁸⁴ Väitteen mukaan

⁸⁰ Katso Post 1964, erityisesti ss. viii, 247–253, 302–309, 494–498 ja ss. 269, 333 Machiavellin ajattelun väitetyistä »ennakoinneista». Vrt. myös Kantorowicz 1957, erityisesti ss. 207–232 »valtiomuotokeisistä kuninkuudesta».

⁸¹ Chiappelli 1952, s. 68. Vrt. myös Cassirer 1946, ss. 133–137, Chabod 1962, ss. 146–155. D'Entrèves 1967, ss. 30–32.

⁸² Kuitenkin on tärkeää korostaa, että alaviitteiden 72–75 lainauksissa, niinkuin Machiavellin tapauksessa, voidaan perustellusti katsoa, että nämä kaikki ovat yhtä perinteisiä kielenkäyttötapoja. Tämä katoaa helposti näkyvistä silloin kun etäännyttään alaviitteessä 81 lainatun kaltaisista ylitulkintoista. Hexter 1973 erityisesti silottelee koko joukon epämääräisyyksiä, jotka tulisi myöntää. Katso Hexter 1973, erityisesti ss. 164–167 ja vertaa Gilbertin 1965 korjausta, ss. 329–330. Mansfield 1983, s. 853 päätelee samoin, että emme löydä mistään Machiavellin kirjoituksesta »epäpersonaalisen modernin valtion tapausta hänen *staton* käyttötavoissaan». Tämä on epäilemättä totta, mikäli hän tällä tarkoittaa, ettei Machiavellin voida ristiriidattomasti sanoa ilmaiseen tätä käsitettä. Ainoa vastaväitteeni on, että löytyy useita epäselviä kohtia; käsitteen vakiintumisen historiaa ei voida jakaa vedenpitäviin osastoihin.

⁸³ Katso Post 1964, s. 334, *statuksen* käytöstä korostamaan, että kuningas »ei ollut ainoastaan korvaamaton hallitsija, vaan myös hallitsemansa alueellisen valtion olemus».

⁸⁴ Tästä elpymisestä, katso alaviite 160. Post väittää, että hänen käsittelemänsä keskiaikaiset lähteet »ennakoivat ajatusta 'l'état, c'est moi'». Katso Post 1964, s. 269 ja vertaa myös ss. 333–335. Mutta kun tämä huomautus tehtiin 1600-luvun Ranskassa (jos niin koskaan tapahtui) se oli jo silloin ehdottomasti paradoksaalista, ja tämä olisikin ollut

hallitsija tai ylin viranomainen, jota ei käsitteellisesti erotettu valtion instituutioista, piti hallussaan näitä instituutioita ja vieläpä oli itse niiden ruumiillistuma.

Sama huomio voidaan tehdä Machiavellin tavasta käyttää *lo statoa Il Principessa*. Jos hän viittaa tällä termillä hallintokoneistoon, hän yleensä painottaa, että sen on pysyttävä ruhtinaan hallinnassa: hän huomauttaa usein, että *lo staton* on säilyttävä samanarvoisena *il suo staton*, ruhtinaan oman hallitusvallan arvon tai aseman, kanssa.⁸⁵ Vielä senkin jälkeen kun *lo staton* humanistiset tulkinnat oli omaksuttu Pohjois-Euroopassa, uskosta että hallitusmahti on luonteeltaan olennaisesti henkilökohtaista, oli vaikea luopua. Tämä oli taustaoletuksena esimerkiksi useissa kuninkaan ja parlamentin välisissä verotusta koskevissa riidoissa 1500-luvulla. Parlamentin kanta oli, että kuninkaiden olisi kyettävä hätätilanteita lukuunottamatta »elämään omillaan». Heidän tulisi pitää huolta siitä, että heidän henkilökohtaiset tulonsa riittäisivät niin kuninkaallisen aseman kuin hallituksen hyvän aseman ylläpitämiseen.

Johtopäätökseni on, että käsittelemieni kirjoittajien merkityksestä huolimatta kenenkään heistä ei voida sanoa ilmaisseen selvästi ja tietoisesti modernia valtiokäsitetä. Tuskin yhdestäkään 1500-luvun alkupuolen ruhtinaiden hallintoa ja asemaa koskevasta keskustelusta löytyy esimerkiksi, jossa kyseinen *état*, *staat* tai *state* olisi täysin selvästi erotettu ruhtinaan arvosta tai asemasta.⁸⁷

Tällä ei kuitenkaan haluta kiistää sitä, että tun-

teon motiivi. Katso tästä Mansfield 1983, s. 849 ja vertaa Rowenin 1961 kuvausta Ludvig XIV:sta »valtion haltijana».

⁸⁵ Katso Machiavelli 1960, ss. 16, 47, 87, 95. Vertaa tästä näkökohdasta Mansfield 1983, s. 852.

⁸⁶ Englannissa tämä vaatimus (ja tämä lause) voidaan löytää niinkin myöhään kuin ensimmäisten Stuartien aikaisista kuninkaan tuloja koskevista kiistoista. Katso esimerkiksi vuoden 1610 parlamentissa käytyä keskustelua, jota Tanner 1930 lainaa s. 359.

⁸⁷ Tämä pitää kiistatta paikkansa aina 1570-luvulle jopa Ranskassa, jossa Italian jälkeen ensimmäisenä ruhtinaiden *statusta* koskevia perinteisiä oletuksia muutettiin. Tästä näkökohdasta katso seuraava luku V ja vertaa Lloyd 1983, ss. 146—53. Vanhat oletukset näyttävät säilyneen ainakin 1600-luvun puoliväliin asti, *pace* Maravell 1961. Katso Elliot 1984, ss. 42—45, 121—122. Saksassa puhtaasti isäntävaltainen käsitys hallitsemisesta näyttää säilyvän vielä pidempään. Katso Shennanin 1974 mainintoja ss. 113—114.

temamme valtiokäsitteen kiteytyminen lähti liikkeelle renessanssin poliittisesta ajattelusta. Kehityskulun seuraamiseksi ei riitä, että huomio kiinnitetään vain »esikuvaksi ruhtinaille»-kirjallisuuteen, vaan myös erääseen toiseen *optimus status reipublicaeta* koskevaan ajatteluvirtaukseen. Tämä on renessanssin republikanismin kilpaileva perinne, jonka perusväite on, että itsehallinnollinen tasavaltalainen hallitsemistapa on ainoa keino saavuttaa *optimus status reipublicae*.

Renessanssin Italian republikanistien pääperuste tälle sitoumukselleen oli, että kaikki valta on korruptiolle altista. Saatuaan yhteisön herruuden kaikilla yksilöillä tai ryhmillä on taipumus edistää omaa etuaan koko yhteisön kustannuksella. Niinpä ainoa tapa varmistaa, että lait edistävät yhteistä hyvää, on asettaa kaikki kansalaiset vastuuseen julkisten asioiden hoidosta. Jos valtaa pitää hallussaan yhteisön ulkopuolinen, tämä valta varmasti alistaa yhteisön hyvän omiin tarkoituksiinsa ja puuttuu näin kansalaisten vapautteen saavuttaa valitsemansa päämäärät. Samoin käy yhtä todennäköisesti perinnöllisen ruhtinaan hallitessa. Koska ruhtinas yleensä tavoittelee omaa etuaan yhteisen hyvän sijasta, yhteisö menettää tässäkin tapauksessa vapauden toimia itselleen asettamiensa päämäärien saavuttamiseksi.

Tasavaltalaisessa perinteessä tätä perusnäkemystä kehitettiin kahteen eri suuntaan. Ensimmäkin sitä käytettiin kansalaisten autonomian ja riippumattomuuden vaatimusten oikeuttamiseen sekä puolustamaan Italian kaupunkien vapautta, *libertas*, maahantunkeutujaa vastaan. Tällä vaatimuksella vastustettiin keisarikuntaa ja sen pyrkimyksiä feodaaliseen yliherruuteen *Regnum Italicumissa*. Ensimmäiseksi sen kehittivät oikeusoppineet kuten Azo ja myöhemmin Bartolus seuraajineen⁸⁸ pyrkiesään puolustamaan — Bartoluksen sanoin — »Toscanan kaupunkien kieltäytymistä *de facto* tunnustaa mitään itsensä yläpuolella olevaa esivaltaa maallisissa asioissa.»⁸⁹ Mutta myös kaupungeissa *libertas*-vaatimus osoitettiin kaikille niille kilpaileville osapuo-

⁸⁸ Katso Calasso 1957, ss. 83—123 ja Wahl 1977. Paavin käskykirjeiden analogisista tulkinnoista, katso Mochi Onory 1951. Katsauksesta tähän, katso Tierney 1982.

⁸⁹ Katso Bartolus 1562, 47.22., s. 779 »civitates Tusciae, quae non recognoscunt de facto in temporalibus superiorem.»

lille, jotka mahdollisesti tavoittelivat pakkovaltaa.

Se kohdistettiin toisaalta läänityslaitosta vastaan, jota vielä Machiavellikin pitää *Discorsis*-saan vapaan hallituksen vaarallisimpana vihollisena.⁹⁰ Se suunnattiin vielä rajummin kirkon valtavaatimuksia vastaan. Kaikkein radikaalein väite, joka sisältyy esimerkiksi Marsiliuksen *Defensor Pacikseen* (1324), oli että kaikki pakkovalta on määritelmänsä mukaan maallista ja kirkolla ei näin ollen ole mitään oikeutta käyttäjä yhteiskunnallista tuomiovaltaa.⁹¹ Jopa Giovanni da Viterbon puhdasoppisissa kaupunkivaltioita koskevista tutkielmissa, kirkolta evätään kaikki sananvalta muissa kuin kirkollisissa asioissa. Giovanni sanoo syiksi sen, että maallisen ja hengellisen vallan päämäärät ovat täysin erilaiset.⁹² Tästä seuraa, että kirkon vaatiessa maallista valtaa, se yksinkertaisesti »korjaa sirpillään toisen miehen satoa».⁹³

Toinen suunta, johon tasavaltalainen peruskemys kehittyi, vaati määrittämään sen hallitsemistavan, joka säilyttäisi *libertaksen* tavoitella päämääriämme. Viime kädessä tasavaltalaiset väittivät, että ainoastaan tasavaltalaisen hallitusmuodon, *res publican*, oloissa kaupunki saattoi pysyä »vapaassa tilassa» (state). Yhteisöllä tuli olla viimekätinen suvereenisuus eikä sen tullut antaa hallitsijoilleen tai viranomaisilleen vaaleilla valittuja virkamiehiä korkeampaa asemaa. Viranomaisia ei taasen pitänyt kohdella täysivaltaisina hallitsijoina, vaan ainoastaan oikeuden toimeenpanijoina, *ministri*, joiden velvollisuutena oli valvoa, että niitä lakeja noudatetaan, jotka yhteisö on säätänyt omaa hyvänsä edistääkseen.

Tasavaltalaisen hallitsemistavan suoman vapauden ja minkä tahansa monarkistisen hallitusmuodon sisältämän alistamisen vastakkain asettamista on usein pidetty *quattrocenton* firenzealaisen ajattelun erityisenä panoksena.⁹⁴ Kuitenkin se tässä piilevä oletus, että vain tasavalta voi taata vapauden, löytyy jo edeltäneen vuosisadan firenzealaisiltä kirjoittajilta.⁹⁵ Dante sanoo *Infer-*

nossa, että siirtyminen feodaaliruhtinaiden valasta tasavaltalaiseen hallitsemistapaan merkitsee siirtymistä tyranniasta *stato francoon*, kansalaisien vapauden tilaan tai asemaan.⁹⁶ Ceffi korostaa toistuvasti teoksessaan *Dicerie*, että ainoa keino varmistaa kansalaisten *libertà* on valita kaupunkieja johtava viranomaisvaaleilla.⁹⁷ Villani asettaa *Istorie Fiorentinessaan* samalla tavoin vastakkain Firenzen tasavallan vapaan *staton* ja Ateenan herttuan vuonna 1342 *signorena* perustaman tyrannian.⁹⁸

On totta, että tasavallan ja »vapauden» samastaminen oli varmasti täysrenessanssin aikaisten johtavien venetsialaisten ja firenzealaisten tasavaltateoreetikkojen tuotetta. Venetsialaisista kirjoittajista Gasparo Contarini antaa väitteelle klassisen muotoilun teoksessaan *De Republica Venetorum* vuonna 1543. »Venetsian kaupungissa ei tarvitse pelätä tasavallan päämiehen sekaantuvan kenenkään kansalaisen toimiin tai *libertakseen*», koska kaupungilla on vaaleihin perustuva hallitusjärjestelmä, jossa Contarinin mukaan »aateliston ja kansan *statuksen* yhdistelmä» säilyy.⁹⁹ Firenzealaisista teoreetikoista tietenkin Machiavelli esitti *Discorsissaan* tunnetuimman version tästä argumentista. Hän esittää toisen näköalaa, että »on helppo ymmärtää, mistä syntyy kansojen rakkaus vapauden takaavan valtiotähtämyksen oloissa elämiseen. Kokemus osoittaa, ettei mikään muu kuin vapaudessa perustettu kaupunki ole koskaan lisännyt alueitaan tai varallisuuttaan.»¹⁰⁰ Hän jatkaa: »Syy on helppo havaita, sillä yhteisen hyvän, eikä yksityisen edun tavoittelu tekee kaupungeista mahtavia, ja epäilemättä tätä ihannetta noudatetaan johdonmukaisesti ainoastaan tasavaltalaisen hallitsemistavan oloissa.»¹⁰¹

⁹⁶ Dante 1966, XXVII, 54, s. 459.

⁹⁷ Katso Giannardi 1942, ss. 32, 35, 41, 44.

⁹⁸ Villani 1802—1803, osa 8, s. 11.

⁹⁹ Contarini 1626, ss. 22 ja 56: »temperandam . . . ex optimatum et populari statu . . . nihil minus urbi Venetae timendum sit, quam principem reipublicae libertati ullum unquam negotium facessere posse.» Contarinista, katso Pocock 1975, ss. 320—328.

¹⁰⁰ Machiavelli 1960, II.2., s. 280: »E facil cosa è conoscere donde nasca ne' popoli questa affezione del vivere libero: perché si vede per esperienza le cittadi non avere mai ampliato né di dominio né di ricchezza se non mentre sono state in liberta.»

¹⁰¹ Machiavelli 1960, II.11., s. 280: »La ragione è facile a intendere: perché non il bene particolare ma il bene comu-

⁹⁰ Katso Machiavelli 1960, I.55, ss. 254—258.

⁹¹ Katso Marsilius 1956, erityisesti II.4., ss. 113—126.

⁹² Giovanni da Viterbo, 1901, ss. 266—267.

⁹³ Giovanni da Viterbo 1901, s. 266: » . . . in alterius messem ulcem suam mittere».

⁹⁴ Tämä on esimerkiksi Baronin 1966 pääteesi.

⁹⁵ Tästä *trecenton* firenzealaisen diplomatian oletuksesta, katso Rubinstein 1952.

Tässä eriteltyt sitoumukset ovat ratkaisevan tärkeitä kahdessa eri mielessä. Kyseisessä perinteessä puolustetaan ensimmäisen kerran ajatusta, että on olemassa täysin itsenäinen »yhteiskunnallisen» tai »poliittisen» vallan muoto, jonka tehtävä on säännellä riippumattoman yhteisön julkisia asioita ja joka ei siedä muita pakkovalan lähteitä omassa *civitaksessaan* tai *respublicas*saan. Lyhyesti, tässä kohdataan ensimmäisen kerran tuttu käsitys valtiosta laillisen vallan yk-sinhaltijana.

Ranskassa ja Englannissa näkemys »siviilihallituksesta» (civil government) omaksuttiin niiden perustuslaillisen kehityksen alkuvaiheessa. Tämä katsantokanta on korostetun vihamielinen kirkon tuomiovaltaa kohtaan ja se huipentuu Ranskassa »Gallicanin» sopimuksessa vuonna 1516 ja Englannissa vuoden 1533 *Act of Appealeja* perustelemissa marsililolaisissa oletuksissa. Se myös jyrkästi kieltää kaikki Pyhän Rooman Keisarikunnan vaatimukset harjoittaa tuomiovaltaa alueilltaan. Tätä epäämistä perusteltiin muotoilemalla Azon ja myöhemmin Bartoluksen *imperium*-teoriat kuuluisaksi sanonnaksi *Rex in regno suo est Imperator*.

Tällaisen siviilihallituksen alkuperä on kuitenkin 1200-luvun Italiassa ja silloisten itsehallinnollisten kaupunkitasavaltojen synnyttämässä poliittisessa kirjallisuudessa. Giovanni da Viterbo erittelee 1250-luvulla siviilivaltaa; vallan muotoa, joka takaa yhdessä elävien kansalaisten vapauden, *civium libertaksen*.¹⁰² Vain vuosikymmentä myöhemmin Brunetto Latini lisää tähän, että tällaisen vallan käyttöä kaupunkien hallitsemisessa tutkivat käsittelevät »politiikkaa», »jalointia ja korkeinta kaikista tieteistä».¹⁰³ Myöhemmät kansan suvereenisuuden teoreetikot ilmiselvästi viittaavat juuri tähän usklassiseen perinteeseen puhuessaan »yhteiskunnallisen» tai »poliittisen» vallan itsenäisestä alueesta. Tällöin he pyrkivät muotoilemaan sitä mitä Locke kutsuu »siviilihallituksen todella alkuperäiseksi alaksi ja päämääräksi».¹⁰⁴

Toinen tapa, jolla tasavaltalainen perinne osal-

ne é quello che fa grandi le città. E senza dubbio questo bene comune non é osservato se non nelle republiche».

¹⁰² Giovanni da Viterbo 1901, s. 218.

¹⁰³ Katso Latini 1948, s. 391: »politique . . la plus noble et la plus haute science.»

¹⁰⁴ Katso Locke 1967, s. 283.

taan edisti modernin valtiokäsitteen kehkeytymistä, oli jopa edellistä merkittävämpi. Käsittelemieni kirjoittajien mukaan kaupunki voi säilyttää vapaan tilansa vain, mikäli se onnistuu asettamaan tiukat ehdot hallitsijoiden ja viranomaisten toiminnalle. Heidät tulee aina valita vaaleilla; heidän täytyy aina toimia kaupunkiansa lakien ja instituutioiden määräämissä rajoissa; heidän täytyy aina pyrkiä edistämään suvereenin kansan yhteistä hyvää — ja täten rauhaa ja onnellisuutta. Niinpä tasavaltalaisteoreetikot eivät enää samasta ajatusta hallitusvallasta tiettyjen hallitsijoiden tai viranomaisten valtaan. He pikemminkin katsovat, että siviilihallituksen valta esineellistyy lakien ja instituutioiden rakenteessa ja että tämä valta on uskottu hallitsijoiden ja viranomaisten käyttöön yhteisen hyvän toteuttamiseksi. He lakkasivat näin ollen puhumasta hallitsijoiden pyrkimyksestä säilyttää »asemansa tai tilansa» siinä mielessä, että tähän sisältyisi tavoite taata henkilökohtainen valta-asema hallituskoneistossa. Pikemminkin he alkoivat puhua *statuksesta* tai *statosta* sen hallituskoneiston nimenä, jonka ylläpitämisen voidaan sanoa olevan hallitsijoiden velvollisuus.

Kaupunkitasavaltojen johtaville viranomaisille suunnatuissa varhaisissa tutkielmissa ja *dictami-noissa* on joitakin viitteitä tästä tärkeästä muutoksesta. Brunetto Latini vaatii teoksessaan *Trésor* (1266), että kaupunkien johdossa tulee aina olla vaaleilla valitut virkamiehet, jotta *bien communea* voitaisiin edistää. Hän vaatii edelleen, että näiden *siresien* on noudatettava kaupungin lakeja ja tapoja kaikissa julkisissa toimissaan. Latini päätelee, että tällainen järjestelmä on välttämätön, paitsi virkamiesten pysymiseksi hyvässä asemassa, *estat*, myös kaupungin aseman, *estat*, säilyttämiseksi.»¹⁰⁷ Samanlainen vihjaus voidaan löytää Giovanni da Vignanon 1270-luvulta olevasta *Flore de parlarresta*. Eräässä mallikirjeessään, joka on suunniteltu kaupunkien lähettiläiden käyttöön näiden etsiessä sotilaallista apua, hän kuvaa tällaisten yhteisöjen hallitusta niiden *statona*. Mallikirjeessä neuvotaan pyytämään tukea »jotta meidän hyvä *statomme* pysyisi vauraudessa, kunniaassa, suuruudessa ja rauhas-

¹⁰⁵ Latini 1948, erityisesti ss. 392, 408 ja 415.

¹⁰⁶ Latini 1948, erityisesti ss. 402, 412.

¹⁰⁷ Latini 1948, s. 403: »l' estat de vous et de cette ville». Vertaa s. 411 ajatuksesta säilyä »en bon estat».

sa».¹⁰⁸ Samanaiheinen viittaus toistuu hieman myöhemmin Matteo dei Librin *Arringassa*. Hän sommittelee hyvin samankaltaisen mallipuheen lähettiläille ja neuvoo heitä vetoamaan apuun »jotta hyvä *statomme* säilyisi rauhassa».¹⁰⁹

Tällainen kielenkäyttö esiintyy kuitenkin selvästi modernissa muodossaan vasta renessanssin tasavaltalaisuuden viimeisellä kukoistuskaudella. Tämä kehityssuunta on tässäkin tapauksessa rajoittunut pääasiassa kansankieliseen kirjallisuuteen. Tarkastelkaamme sen sijaan sellaista latinankielistä teosta kuten Alamanno Rinuccinin dialogia *De libertate* vuodelta 1479. Teos sisältää klassisen muotoilun väitteestä, että niin yksilöllinen kuin yhteiskunnallinen vapaus on mahdollista ainoastaan tasavallan lakien ja instituutioiden vallitessa. Mutta Rinuccini ei koskaan alennu käyttämään barbaarista termiä *status* kuvataksaan kyseisiä lakeja ja instituutioita; hän puhuu aina mieluummin *civitaksesta* tai *respublicasta* poliittisen vallan paikkana.¹¹⁰ Sama koskee sellaisia klassisia venetsialaisia kirjoittajia kuten Contarinia *De republica Venetorumissa*. Vaikka Contarinilla on selkeä käsitys hallituskoneistosta toimeenpanijoistaan riippumattomina instituutioina, hän ei koskaan käytä termiä *status* kuvataksaan vallassaolijoita, vaan puhuu aina mieluummin heidän vallastaan *res publicaan* ruumiillistuneena valtana.¹¹¹

Francesco Patrizin *De institutione republicaesta* — joka ei edusta niin puhdaspiirteistä latinalaisuutta — voidaan löytää eräs merkittävä kehittäjä. Hän tekee viranomaisten velvollisuuksia käsittelevässä luvussaan selväksi, että näiden perusvelvollisuus on toimia »yhteisen hyvän edistämiseksi» ja väittää tämän edellyttävän yhteisössä »säädettyjen lakien» voimassa pitämistä.¹¹² Tämän jälkeen hän kiteyttää esittämänsä neuvot sanomalla, että viranomaisten tulee toi-

mia tällä tavoin »mikäli he haluavat estää kaupunkinsa *statuksen* kumoutumisen».¹¹³

Vasta seuraavan sukupolven kansankielellä kirjoittaneet republikaanistit ilmaisivat tietoisesti termillä *stato* jokseenkin tunnistettavaa valtiokäsitetä. Guicciardinin *Discorsion* esitys siitä, miten Medicien tulisi toimia lisätäkseen vaikutusvaltaansa Firenzessä, on vaikuttava esimerkki. Hän neuvoo heitä keräämään ympärilleen ryhmän *statolle* uskollisia neuvonantajia, jotka ovat halukkaita toimimaan sen puolesta. Syynä tähän on, että »jokainen *stato*, jokainen suvereenin vallan muoto, tarvitsee palvelijoita», jotka toimivat halukkaasti »*staton* puolesta ja hyödyttävät sitä kaikin tavoin».¹¹⁴ Jos Medicien onnistuu hallita sellaisen ryhmän tuella, heidän on mahdollista saavuttaa »kaikkein vahvin perusta *staton* puolustamiseksi».¹¹⁵

Machiavellin *Discorsissa* termiä *stato* käytetään vielä määrätietoisemmin viittaamaan poliittisen vallan koneistoon. Machiavelli toki käyttää termiä varsin perinteisesti viittaamaan kaupunkien asemaan tai tilaan ja sen elämäntyyliin.¹¹⁶ Jopa mainitessaan termin *stati* hallitusjärjestelmien kuvailun yhteydessä hän käyttää sitä sangen perinteisesti: hän puhuu yleensä hallitsemistavan lajeista¹¹⁷ tai siitä alueesta, jota ruhtinas tai prinssi pitää vallassaan.¹¹⁸

Useissa kohdissa Machiavelli tuntuu kuitenkin menevän pidemmälle — erityisesti eritellessään valtiosääntöjä ensimmäisen niteen alussa. Ensimmäinen tällainen kohta on luvussa II, jossa hän kirjoittaa Spartan perustamisesta. Hän korostaa, että Lykurgoksen ajamassa lakien järjestelmässä kuninkaiden ja viranomaisten tehtävänä oli itse lakien voimassa pitäminen, mutta tämä lakien järjestelmä kuitenkin oli heihin nähden erillinen ja pyrki valvomaan heitä. Hän luonneh-

¹⁰⁸ Giovanni da Vignano 1974, s. 247: ». . . che 'l nostro bom stato porà remanere in larghega, honore, grandezza e responso.»

¹⁰⁹ Matteo dei Libri 1974, s. 12: »ke 'l nostro bon stato potrà remanire in responso.»

¹¹⁰ Katso Rinuccini 1957.

¹¹¹ Katso Contarini 1926, eg at. ss. 28 ja 46, kaksi tapusta, joissa Lewkenor 1969 on kääntänyt *respublican* valtioksi ('state'). Lewkenorin käännöksestä, katso Fink 1962, ss. 41—42.

¹¹² Patrizi 1594a, s. 281 velvollisuudesta ylläpitää »veteres leges» ja toimia »pro communi utilitate.»

¹¹³ Patrizi 1594a, s. 292 ja s. 279 siitä, miten toimia »ne civitatis status evertatur» ja »statum reipublicae everterunt».

¹¹⁴ Guicciardini 1932, ss. 271—172: ». . . ogni stato ed ogni potenza eminente ha bisogno delle dependenzie . . . che tutti servirebbono a beneficio dello stato». Vertaa myös ss. 276, 279.

¹¹⁵ Guicciardini 1932, s. 273: »uno barbacane e fondamento potentissimo a difesa dello stato.»

¹¹⁶ Katso Machiavelli 1960, ss. 135, 142, 143, 192, 194, jne.

¹¹⁷ Katso esimerkiksi Machiavelli 1960, I.2., ss. 130—132, ja myös ss. 182, 272, 357, jne.

¹¹⁸ Katso erityisesti Machiavelli 1960, II.24., ss. 351—353.

tii Lykurgoksen saavutusta tämän järjestelmän toteuttajana sanomalla, että hän perusti »*uno staton*, joka säilyi yli kahdeksansataa vuotta». ¹¹⁹ Seuraava tällainen kohta löytyy luvusta IV, jossa hän pohtii olisiko tasavaltalaisen Rooman hallitusinstituutiot voitu rakentaa siten, että kaupungin elämää leimaavat »mullistukset» olisi kyetty välttämään. Hän muotoilee kysymyksen seuraavasti: »olisiko ollut mahdollista perustaa Roomaan *uno stato*, jota ei olisi vaivannut tuo heikkous». ¹²⁰ Viimeinen ja kuvaavin tapaus löytyy luvusta XVIII, jossa hän pohtii vaikeutta säilyttää *uno stato libero* turmeltuneessa kaupungissa. Hän erottaa selvästi viranomaisten vallan niiden lakien arvovallasta, »joiden avulla kansalaisia pidettiin järjestyksessä viranomaisten myötävaikutuksella» muinaisen Rooman tasavallassa. ¹²¹ Hän lisää samassa jaksossa, että jälkimmäisiä instituutioita ja käytäntöjä voidaan parhaiten kuvata »hallituksen järjestykseksi» tai — todellakin — *lo statoksi*. ¹²²

Usein on huomautettu, että renessanssin republikanismin tullessa pohjoiseen Eurooppaan, samanlaisia oletuksia aletaan kohdata »vapaiden valtioiden» hollantilaisilta tai englantilaisilta puolestapuhujilta 1600-luvun puolivälissä. Harvemmin on huomattu, että samat oletukset samoin ilmaistuina voidaan löytää jo runsasta vuosisatavuotta aikaisemmin niiltä kirjoittajilta, jotka ensimmäisinä yrittivät levittää yhteiskunnallisia humanistisia ihanteita englantilaiseen poliittiseen ajatteluun. Thomas Starkey esimerkiksi erottelee useissa kohdin *Dialogue*aan toisistaan valtion itsensä ja »ne, jotka pitävät valtiossa valtaa ja johtavat sitä». ¹²⁵ Hän jatkaa, että sellaisten hallit-

sijoiden »virkana ja velvollisuutena» on »ylläpitää maahan perustettua valtiota», jota he hallitsevat »etsien aina kokonaisuuden etua» eivätkä omaa hyvänsä ajaen. ¹²⁶ Hän pääättelee, että ainoa menetelmä »todella yhteisen parhaan edistämiseksi» on se, että hallitsijat ja hallitut yhtä lailla huomaavat kaikkien olevan »saman hallitsemisen ja valtion alaisia». ¹²⁷

Samat oletukset löytyvät vähän myöhemmin John Ponet'n teoksesta *Short Treatise of Political Power* vuodelta 1556. Hän puhuu myös hallitsijoista yksinkertaisesti tietynlaisina viranhaltijoina ja kuvaa valtion ylläpitämistä heidän virkavelvollisuutenaan. Hän on siten valmis asettamaan vastakkain tapauksen, jossa »paha henkilö astuu valtion johtoon» sekä tapauksen, jossa hyvä hallitsija tunnustaa, että hänet »on kutsuttu virkaan hyveittensä takia valvomaan, että koko valtiota hallitaan hyvin ja sen kansaa suojellaan vääryyksiltä». ¹²⁸

Mikä tärkeintä, samat sanontatavat löytyvät tasavaltalaista hallitsemistapaa käsittelevien klassisten italialaisten tutkielmien Tudorien aikaisista käännöksistä. Esimerkiksi Lewes Lewkenorin julkaistussa englantilaisen versionsa Contarinin *De Republica Venetorum*ista vuonna 1599 hän huomasi tarvitsevansa englanninkielistä termiä viittaamaan Contarinin perusoletukseen, jonka mukaan venetsialainen hallitusvalta kuuluu luonnostaan *civitakselle* tai *respublicalle* itselleen *dogin* ja neuvoston edustaessa ainoastaan kansalaisia yhteisönä. Seuraten tavanomaista humanistista käytäntöä hän yleensä ilmaisee tämän käsitteen termillä »*commonwealth*», mutta puhuesaan kansakunnan ja sen kansalaisten välisestä suhteesta hän joskus mieluummin kääntää *respublican* »valtioksi» (state). Kun hän mainitsee mahdollisuudesta lisätä äänioikeutettujen lukumäärää Venetsiassa, hän selittää tämän olevan mahdollista sellaisissa erityisissä olosuhteissa joissa henkilön voidaan osoittaa olleen erityisen »velvollisuudentuntoinen valtiota kohtaan». Lewkenorin puhuessa venetsialaisesta kansalaisuusihanteesta hän katsoo voivansa viitata vielä yleisemmin termein niihin »kansalaisiin, jotka pitävät yllä kaupungin asemaa». ¹²⁹

¹¹⁹ Machiavelli 1960, I.2., s. 133: »Licurgo . . . fece uno stato che durò più che ottocento anni».

¹²⁰ Machiavelli 1960, I.6., s. 141: »se in Roma si poteva ordinare uno stato. . .»

¹²¹ Machiavelli 1960, I.18., s. 180: »le leggi dipoi che con i magistrati frenavano i cittadini».

¹²² Machiavelli 1960, I.18., s. 180: »l'ordine del governo o vero dello stato».

¹²³ Katso Fink 1962, ss. 10—20, 56—68; Raab 1964, ss. 185—217; Pocock 1975, ss. 333—422; Haitsma Mulier 1980, ss. 26—76.

¹²⁴ En näe mitään oikeutusta väitteelle, että Starkey pelkää »puki» *Dialoguensa* siviilhumanistisiin termeihin. Katso Mayer 1985, s. 25 ja vertaa Skinner 1978, I., ss. 213—243 yrityksistä sijoittaa Starkeyn ajatukset humanistiseen kontekstiin.

¹²⁵ Starkey 1948, s. 61. Vertaa myös ss. 57, 63.

¹²⁶ Starkey 1948, s. 64.

¹²⁷ Starkey 1948, s. 71.

¹²⁸ Ponet 1942, s. 98.

¹²⁹ Lewkenor 1969, ss. 18, 33.

V

Huolimatta näiden klassisten tasavallan puolestapuhujien kiistattomasta tärkeydestä olisi silti harhaanjohtavaa päätellä, että heidän tapansa käyttää termiä *stato* ja sen vastineita ilmaisee modernia valtion käsitettämme. Tuohon käsitteeseen on nimittäin iskostunut kaksinkertaisesti persoonaton luonne.¹³⁰ Erotamme valtion toimivallan niiden hallitsijoiden ja viranomaisten vallasta, joille sen käyttäminen on toistaiseksi uskottu. Mutta erotamme valtion vallan myös sen yhteiskunnan tai yhteisön vallasta, jonka suhteen sitä käytetään. Kuten Burke toteaa *Reflections*-teoksessaan — ilmentäen tuolloin jo vakiintunutta näkemystä — »yhteiskunta tosiaankin on sopimus», mutta »valtio ei ole vain» (samankaltainen) »kumppanuussopimus».¹³¹ Pikemminkin valtio pitäisi tunnustaa itsenäiseksi olioksi, joka on yht'aikaa sekä hallitsijoista ja hallituista erillinen ja kykenee tämän seurauksena vaatimaan kuuliaisuutta molemmilta osapuolilta.

Tasavaltalaisteoreetikkojen valtion käsite sisältää vain toisen puolen tästä kaksinkertaisesta abstraktiosta. Toisaalta he mielestäni kiistatta ovat varhaisimpia poliittisia teoreetikkoja, jotka täysin tietoisesti pitävät kiinni käsitteellisestä erottelusta valtion ja siinä valtaapitävien välillä ja samanaikaisesti esittävät tämän erottelun juuri *statusta*, *statoa* tai *statea* koskevana väitteenä. Toisaalta he eivät kuitenkaan erota valtiovaltaa ja kansalaisten valtaa toisistaan. Päinvastoin: klassinen tasavaltalaisteoria tähdentää painokkaasti näiden kahden asian perimmäistä samuutta. Vaikka tästä on epäilemättä tuloksena tunnistettava valtion käsite — jota monet marxistit sekä demokratian puolestapuhujat yhä kannattavat — se eroaa olennaisesti siitä varhaismodernin poliittisen ajattelun konservatiivisen valtavirran valtiokäsitteestä, jonka olemme perineet. Ero voidaan selvimmin nähdä »vapaiden valtioiden» ylistyskirjallisuudessa. Esimerkiksi John Ponet'n teoksessa *Short Treatise of Political Power* — eräs varhaisimmista tämän lajin englantilaisista töistä — tehdään tarkka ero viran ja hallitsijan persoonan välillä. Ponet jopa käyttää termiä »valtio» kuvatakseen sitä siviilivallan muotoa,

jonka turvaaminen on hallitsijoittemme velvollisuus. Hän ei tee mitään vastaavaa eroa valtiovaltan ja kansalaisten vallan välillä. Ponet väittää, että »kuninkaiden, ruhtinaiden ja virkamieheiden valta on peräisin kansasta»,¹³² ja pitää myös tiukasti kiinni siitä, että viimekätinen poliittinen valtuutus kuuluu aina ja kaikkialla »valtakunnan tai kansakunnan kokonaisuudelle tai valtiolle».¹³³ Jos kuninkaiden tai ruhtinaiden huomataan »käyttäneen virkaansa väärin», kansakunnan on vapautettava heidät tehtävistään, sillä suvereenin vallan on viime kädessä oltava »jokaisen valtion kansalla».¹³⁴

Kaikkein oppineimmatkin 1600-luvun »vapaiden valtioiden» puolustajat sitoutuvat tähän. Miltonin *Ready and Easy Way to Establish a Free Commonwealth* on tästä hyvä esimerkki. Milton väittää, että halutessamme säilyttää »vapautemme ja kukoistavat elinolomme», ja perustaa hallituksen »yhteisen rauhan ja kansalaisvapauden turvaamiseksi» on välttämätöntä, että kansan suverenisuutta ei koskaan »siirretä». Se voidaan »vain delegoida» hallitsevalle valtioneuvostolle (Council of State).¹³⁵ Valtion instituutiot ymmärretään täten vain keinoksi ilmaista kansan valtaa hallinnollisesti tarkoituksenmukaisemmin. Kaikki hallitsijoillemme suotu toimivalta on annettu heille pelkästään »kansan luottamuksen osoituksena, kaikkien niiden yhteiseksi hyväksi, joille valta kuitenkin perustavasti jää».¹³⁶ (Tätä Milton oli korostanut jo aiemmin teoksessaan *The Tenure of Kings and Magistrates*.) Niinpä Milton, Harrington ja muut »vapaiden valtioiden» puolustajat tuskin koskaan käyttävät termiä »valtio» puhuessaan siviilihallituksen instituutioista. He uskoivat, että näiden instituutioiden tulee jäädä koko yhteisön hallintaan, mikäli yhteisön jäsenet aikovat säilyttää synnynnäisen oikeutensa vapauteen. Tästä syystä he useimmiten viittasivat termillä »kansakunta» paitsi kansanvallan elimiin, myös niihin poliittisen toimivallan muotoihin, jotka heitä »vapaassa valtiossa» hallitsivat.¹³⁷

¹³² Ponet 1942, s. 106.

¹³³ Ponet 1942, s. 105.

¹³⁴ Ponet 1942, s. 105. Vertaa myös ss. 111, 124.

¹³⁵ Milton 1980, ss. 432—433, 456.

¹³⁶ Milton 1962, s. 202.

¹³⁷ Katso Harrington 1977, s. 173 väitteistä, että »kansakunnan etu suuntautuu koko kansaan», ja siitä kuinka hän jatkuvasti *Oceanan* »esitöissä» puhuu »kaupungista» tai

¹³⁰ Tätä näkökantaa korostaa Shennan 1974, ss. 9, 113—114 ja Mansfield 1983, s. 849—850.

¹³¹ Burke 1910, s. 93.

Sama pätee »monarkomakkeihin» (monarchomachs) ja muihin varhaismodernin absolutismin sopimusteoreettisiin vastustajiin, jotka olivat vaikutusvaltaisia 1500-luvun loppupuolella erityisesti Hollannissa ja Ranskassa. Nämä teoretikot nojautuivat pikemminkin skolasticiin kuin klassisrepublicaanisiin lähteisiin. He eivät yleensä olleet niin tasavaltalaisia, etteivät olisi myöntäneet yhteisön hyvän voivan tyydyttävästi toteutua monarkisessa hallintomuodossa. Tavallisesti he väittivät suoraan, että niin kauan kun (käytännöksi Marsilius Padovalaisen terminologiaa) *civiltaksen* tai *respublican Legislator humanus* pysyy *populuksen* käsissä, ei ole syytä epäillä — niinkuin Aristoteleskin oli opettanut — että erilaisissa perustuslaillisissa muodoissa voidaan yhtäläisesti edistää yhteistä hyvää ja siten koko yhteisön rauhaa ja onnellisuutta. Jotkut tämän perinteen kirjoittajat, kuten Marsilius itse, ovat sinänsä hyvin vähän kiinnostuneita siitä onko hallitusmuoto tasavaltalainen vai monarkkinen. Kuitenkin jos jälkimmäinen valitaan, on valittava *pars principans*.¹³⁸ François Hotman ja muut ranskalaiset monarkomakit, jotka seurasivat hänen esimerkkiään 1570-luvulla, totesivat vain, että kansakunnalla on normaalisti oltava johdossaan monarkki. Samoin he haluavat rakentaa monarkistiset instituutiot siten, että ne olisivat sopusoinnussa kansan vapauden ja suverenisuuden kanssa.¹³⁹ Kritisoidessaan Filmerin absolutismia teoksessa *Two Treatises of Government* Locke esimerkiksi olettaa, että kannattaa suosia liberaaleja etuisuuksia sisältävää monarkista hallitusmuotoa, vain jotta distributiivisen oikeuden teorian ankarimpia piirteitä voitaisiin lieventää ja sallia »valta toimia arvostelukykyisesti julkisen hyvän edistämiseksi».¹⁴⁰

Nämä kirjoittajat ovat »vapaiden valtioiden»

puolustajien kanssa yhtä mieltä siitä, että *civiltaksen* tai *respublican* hallintokoneisto on ainoastaan kansan suverenisuuden heijastuma ja samalla keino säilyttää se. Jopa lockelaisen teorian mukaan hallitus rakentuu luottamukselle, johon yhteisön jäsenet ovat päätyneet voidakseen tehokkaammin edistää omaa hyvänsä, »kansan rauhaa, turvallisuutta ja julkista hyvää».¹⁴¹

Tästä sitoumuksesta seuraa, että tässä perinteessä yhtä vähän kuin klassisessa republikanismissa, ei kansan vallan ja valtiovallan välillä nähdä selvää eroa.¹⁴² Nämä kirjoittajat tietysti erottavat toisistaan hallintokoneiston ja viranomaisen toimivallan. He ovat täysin samaa mieltä tasavaltalaisteoreetikkojen kanssa siitä, että hallitsijan henkilö ja hänen virkansa on tiukasti erotettava ja esittävät — Locken sanoin — että jopa ylin viranomainen on vain »julkinen henkilö», jonka haltuun on »uskottu lain voima» ja jolle on annettu tehtäväksi lainsäädännön ohjaaminen yhteisen hyvän saavuttamiseksi.¹⁴³ Nämä kirjoittajat kuitenkin yhä olettavat, että kaikki se valta, johon yhteisö myöntyy sopiessaan siviilihallituksen perustamisesta, on viime kädessä sen omaa yhteisöllistä valtaa. Kuten Locke edellyttää, emme koskaan »luovuta» perusvapauksiamme kansakuntaa muodostettaessa, vaan pelkäämme asetamme tunnetun ja puolueettoman tuomarin vartioimaan niitä tehokkaammin meidän puolestamme.¹⁴⁴ Tämä tarkoittaa — paitsi sitä, että sitoudumme rakentamaan monimutkaisen hallintokoneiston — myös sitä, ettei tällainen hallitus voi koskaan olla muuta kuin »kaikkien yhteisön jäsenten yhdistettyä valtaa».¹⁴⁵ Näin ollen, kuten Lockekin päättelee, »yhteisö säilyttää ikuisesti ylimmän vallan» ruhtinaaseen tai

¹⁴¹ Locke 1967, s. 371.

¹⁴² Vaikka Howell 1983, s. 155 katsoo tämän pätevän Hotmaniin, hän väittää, että kaksi muuta monarkomakillaista teoreetikkoa — Beza ja *Vindiciae contra tyrannosen* tekijä — »viittasivat maallisen valtion olemassaoloon hallitsijasta ja kansasta erillisenä». En usko, että kumpikaan kirjoittajista koskaan esitti sellaista käsitystä, ja vielä vähemmän esittivät sen käyttämällä termejä *status* tai *état*. Vertaa Skinner 1978, II, ss. 318—348.

¹⁴³ Locke 1967, s. 386. Vertaa myös ss. 301, 360—361, 371, 381, hallitsijoista pelkinä luottamushenkilöinä. Katso myös Hotman 1972, ss. 154 ja 402—404 kuninkaista viranomaisina, jotka on »sidottu» heidän virkansa asettamiin velvollisuuksiin.

¹⁴⁴ Locke 1967, ss. 369, 385.

¹⁴⁵ Locke 1967, s. 375.

»kansakunnasta» poliittisen vallan työssijana. Katso Harrington 1977, ss. 161, 170, 171—172, 182—183.

¹³⁸ Marsilius of Padua 1956, I.8. ja 9., ss. 27—34. Marsiliuksen erityisestä merkityksestä tässä ajattelutraditiossa, katso Condren 1985, ss. 262—269.

¹³⁹ Katso erityisesti Hotman 1972, ss. 287—321, jossa hän esittää näkemyksensä Ranskan hallitusmuodosta sekamonarkiana.

¹⁴⁰ Locke 1967, s. 393. Locken *Two Treatises* nähtynä oleellisesti filmerilaisen absolutismin vastaisena hyökkäyksenä, katso Laslett 1967, ss. 50—52, 67—78 ja vertaa Dunn 1969, ss. 47—57, 58—76, 87—95. Tämän käsitteen paikasta Locken teoriassa, katso Dunn 1969, ss. 148—156.

lainsäätäjään nähden, joiden »täytyy valtuutetuina olla erotettavissa, jos he epäonnistuvat luottamustehtävässään».¹⁴⁶

Edellisen seurauksena nämä kirjoittajat eivät koskaan halua käyttää termiä *status* tai *state* kuvaamaan hallituksen valtaa. Kun he tarkastelevat *civituksen* tai yhteisön jäsenten riitojen ratkaisemisen muotoa (Locke)¹⁴⁷, he eivät katso näiden päätyvän uudenlaiseen valtioon, vaan ainoastaan perustavan uuden yhteiskunnan muodon — kansalais- tai poliittisen yhteiskunnan, jossa yhteisön varallisuus tai hyvinvointi voidaan paremmin varmistaa. Niinpä he käyttävät edelleen termejä *civitas* tai *respublica* viittamaan hallituskoneistoon ja kääntävät nämä termit yleensä »kaupungiksi» tai »kansakunnaksi». Kuten Locke suoraan toteaa, »täytyy ymmärtää, että minä tarkoitan kansakunnalla koko ajan mitä tahansa riippumatonta yhteisöä, johon latinalaiset viittasivat sanalla *civitas*, ja jota kielessämme parhaiten vastaa sana *commonwealth*».¹⁴⁸

Jos halutaan jäljittää prosessi, jossa valtion valtaa alettiin kuvata sellaisenaan ja samanaikaisesti nähdä erillisenä niin kansan kuin heidän viranomaistensa vallasta, silloin täytyy siirtyä selvästi vastakkaiseen varhaismoderniin poliittiseen perinteeseen. On käännettävä niiden kirjoittajien puoleen, jotka suhtautuivat kriittisesti juuri käsittelemäämme kansan suvereenisuuden teesiin, joko sen tasavaltalaisessa muodossa väitteenä »vapaista valtioista» tai sen uusskolastisessa muodossa väitteenä yhteisön luovuttamattomista oikeuksista. On toisin sanoen käännettävä niiden teoreetikkojen puoleen, jotka pyrkivät oikeuttamaan niitä hallitsemisen absolutistisempia muotoja, jotka alkoivat kehittyä Länsi-Euroopassa 1600-luvun alkupuolella. Heidän väitteidensä sivutuotteena — erityisesti sen heidän vaatimuksensa, että hallituksen valta ei voi olla vain ilmaus hallittujen vallasta — esitettiin ensi kertaa täysin tietoisesti moderni valtion käsite.

Jotkut näistä vastavallankumouksellisista teoreetikoista olivat ensisijaisesti kiinnostuneita siitä kumouksellisesta skolastisesta teesistä — joka on ennen kaikkea yhdistetty Marsiliukseen ja hänen seuraajiinsa — jossa *populus* ja *legislator humanus* samastettiin. Tämän opinkappaleen ku-

moamisesta tuli eräs 1500-luvun lopun tomistisen polemiikin pääkohteista. Suarezin *De Legibus* vuodelta 1612 sisältää täydellisimmän ja vaikutusvaltaisimman yhteenvedon esitetyistä vastaväitteistä.¹⁴⁹ Toisia häiritsi enemmän 1500-luvun jälkipuoliskon uskonsotien esiinnostamat monarkomakkilaiset kansan suvereenisuuden teorit. Erityisesti Bodin yrittää teoksessaan *Six livres de la république* (1576) kiistää niiden argumentit, jotka väittivät — Knollesin englanninnoksen mukaan — että »kautselmuksen ihmisluvulle lähettämät ruhtinaat tulee nostaa esiin kuningaskunnissaan tyrannian varjolla».¹⁵⁰ Jotkut olivat yhtä huolissaan sen republikaanisen väitteen seurauksista, että — kuten Hobbes *Leviathanissaan* pilkallisesti toteaa — »tasavallassa ovat alamaiset vapaita» kun taas »monarkiassa kaikki ovat orjia».¹⁵¹ Grotiusta seuraten Hobbes tarttuu tähän kysymykseen, samoin kuin uusskolastiseen teesiin kansan suvereenisuudesta ja yrittää systemaattisesti vastata kysymykseen, johon kaikki nämä teoreetikot keskittyivät: miten puolustaa sellaista siviilihallituksen tulkintaa, joka sisältää ajatuksen kansan alkuperäisestä suvereenisuudesta ja jonka poliittiset sitoumukset ovat samalla absolutistisia.

Yhdestä väitteestä kaikki nämä kirjoittajat olivat erityisen huolestuneita: siviilihallituksen valta on vain kansan vallan heijastuma. He toki myönsivät, että pakkovalta saa oikeutuksen kyvystään varmistaa yhteinen hyvä ja siten kaikkien kansalaisten onni ja rauha. Hobbes uskoi Marsiliuksen tavoin — kuten *Leviathanista* toistuvasti käy ilmi — että kaikkia hallituksia täytyy arvostella sen mukaan kuinka ne »takaavat kansan rauhan ja turvallisuuden, mitä päämäärää varten ne on perustettu».¹⁵² Kukaan näistä kirjoittajista ei kuitenkaan voinut hyväksyä ajatusta, että mainitut etuudet takaavana vallan muotona voitaisiin pitää luottamusmiestä; viranomaisen tyyppiä, jolle kansa uskoo toimeenpanovallan hallin-

¹⁴⁹ Katso tästä koulukunnasta Hamilton 1963 ja Fernandez Santamaria 1977. Katso heidän absolutismia koskevien luonnonoikeudellisten teorioidensa luonteesta Sommerville 1982 ja 1986, ss. 59–80. Eroista myöhempiin kansansuvereniteetin teorioihin, katso Tully 1980, ss. 64–68 ja 111–116.

¹⁵⁰ Katso Bodin 1962, s. A71. Bodinin halusta kumota »monarkomakit», katso Franklin 1973, erityisesti ss. vii, 50, 93 ja Salmon 1973, erityisesti ss. 361, 364.

¹⁵¹ Hobbes 1968, s. 369.

¹⁵² Hobbes, s. 241. Vertaa myös ss. 192, 223, 237, jne.

¹⁴⁶ Locke 1967, ss. 385, 445.

¹⁴⁷ Locke 1967, s. 434.

¹⁴⁸ Locke 1967, s. 373.

nollisen tarkoituksenmukaisuuden nimissä. Kaikki he myönsivät, että poliittinen valta on alunperin kansasta lähtöisin, mutta että sitä ei ole uskottu kenenkään haltuun. Se institutionalisoidaan kansan suvereenisuuden »ehdottoman siirtämisen» (Suarez) välityksellä. Siinä tapahtuu eräänlainen »vieraantuminen, eikä lainkaan delegoiminen». ¹⁵³ Pelkän suvereenin vallan »vartijan» asettaminen ei suinkaan merkitse suvereenisuuden aidon »haltijan» asettamista. Myös Bodin yhtyi tähän. ¹⁵⁴ Tehdäkseen tämän teon kansan on huomattava, että se »luovuttaa ja siirtää» alkuperäisen suvereenisuutensa pois. Tällöin suvereenisuus kokonaan »hylätään tai annetaan pois» jollekin toiselle. ¹⁵⁵

Hallitusta ei siis heidän mukaansa tule nähdä toiseen kaapuun puettuna kansalaisten valtana. Se on nähtävä erillisenä vallan muotona — syistä, jotka Hobbes tuo esiin jo *De Civessa* melkein kymmenen vuotta ennen niiden klassista muotoilua *Leviathanissa*. Hän sanoo, että »vaikka hallitus on perustettu yksittäisten ihmisten keskinäisenä sopimuksena, sitä ei kuitenkaan voida oikeuttaa vain tällä velvoituksella». ¹⁵⁶ Tällaista hallitusvaltaa perustettaessa »jokaisen ihmisen oikeus kykyjensä käyttämiseen omaksi edukseen siirretään kokonaan jollekin tietylle henkilölle tai neuvostolle yhteisen hyvän takia». ¹⁵⁷ Tästä seuraa, että mikä tahansa näin onkin valtaan asetettu, sillä on nähtävä »olevan omat oikeutensa ja ominaisuutensa, koska ketään yksittäistä kansalaista eikä liioin koko kansaa voida pitää sen kanssa yhtäläisenä». ¹⁵⁸ Kuten hän myöhemmin asian ilmaisi: »Tämä on suuren Leviathanin sukupolvi, tai pikemminkin (kunnioittavammin puhuakseni) tuon kuolevaisen Jumalan, jolle olemme velkaa rauhamme ja puolustuksemme kuolemattoman Jumalan silmien alla. Sillä tämän vallan kautta, jonka jokainen kansakunnan ihminen on hänelle luovuttanut, hänelle on suotu niin suuren vallan ja voiman käyttö, että tätä hir-

muvaltaa harjoittamalla hän voi muotoilla kaikkien heidän tahtonsa saavuttaakseen rauhan kotimaassa ja keskinäisen avun ulkomaisia vihollisia vastaan.» ¹⁵⁹

Tätä absolutismin muotoa ei suinkaan pidä sekoittaa jumalallisen oikeuden teoriaan, joka syntyi samoihin aikoihin. Esimerkiksi Bossuet ryhtyi tietoisesti hävittämään kuninkaan viran ja henkilön välistä eroa. Hän jäljittelee Ludvig XIV:n nimiin pantua huomautusta väittämällä, että hallitsijan hahmo »ruumillistaa itsensä koko valtion»: *tout l'État est en lui*. ¹⁶⁰ Tätä vastoin jopa Hobbes yksiselitteisesti julisti, että hallitsijan valta ei ole lainkaan henkilökohtaista valtaa. Valta juontuu pelkästään »suvereenin virasta», jonka ensisijainen velvollisuus on (mitä Hobbes ei koskaan väsy toistamasta) »päämäärä, jonka vuoksi hänelle on uskottu suvereeni valta, nimittäin kansan turvallisuuden takaaminen». ¹⁶¹

Hobbesin, Bodinin, Suarezin, Grotiuksen ja koko luonnonoikeusabsolutismin perinteen kehityksen myötä me siis törmäämme näkemykseen, että poliittisen tai kansallisen yhteenliittymisen päämäärien kannalta on välttämätöntä asettaa yksi korkein suvereeni, jonka valta eroaa niin kansasta joka alunperin asetti sen, kuin myös kaikista viranhaltijoista, joilla on kulloinkin oikeus pitää tätä valtaa hallussaan. Miksi sitten tällaista poliittisen vallan muotoa tulisi kutsua?

Ei ole yllättävää, että nämä kirjoittajat aluksi kokeilivat perinteisiä nimiä. Eräs ehdotus, jota Bodin erityisesti ajoi ja jonka Hobbes myöhemmin omaksui *De Civessään*, oli: tulisi ajatella kyseisen vallan ruumillistuneen *civitaksessa*, *villessä* tai kaupungissa, jotka eroavat sekä niiden kansalaisista että virkamiehistä. ¹⁶² Mutta tavallisin ehdotus oli, että sitä tulisi ajatella vallan muotona, joka luonnostaan sisältyy *respublicaan*, *républiqueen* tai kansakuntaan. Latinaksi kirjoittaneet Suarez ja Grotius puhuvat molemmat *respublicasta*. ¹⁶³ Alunperin ranskaksi kir-

¹⁵³ Suarez 1612, s. 210: »Quocirca translatio huius potestatis a republica in principem nos est delegatio, sed quasi alienatio . . . simpliciter illi conceditur.»

¹⁵⁴ Bodin 1576, s. 125 tekee eron suvereeniteetin »haltijoiden» (»possesseurs») ja niiden välillä, jotka »ne sont que depositaires et gardes de cette puissance.»

¹⁵⁵ Hobbes 1968, ss. 190, 192.

¹⁵⁶ Hobbes 1983, s. 105.

¹⁵⁷ Hobbes 1983, s. 105.

¹⁵⁸ Hobbes 1983, s. 89.

¹⁵⁹ Hobbes 1968, s. 227.

¹⁶⁰ Bossuet 1967, s. 177. Tästä absolutismin vaihtelusta, katso Keohane 1980, ss. 241–261 ja Sommerville 1986, ss. 9–50.

¹⁶¹ Hobbes 1968, s. 376.

¹⁶² Katso Bodin 1576, s. 9 et passim »viljestä» ja »citéstään». Vertaa Hobbes 1983, ss. 89–90 et passim käsitteestä »kaupunki tai kansalaisyhteiskunta» (»a city or civil society»).

¹⁶³ Katso Suarez 1612, ss. 351–360 *princepsien*, *legesien*

joittanut Bodin puhui samoin *La républiques*ta ja latinankielisessä versiossa vuonna 1586 hän käänsi sen *Respublicaksi*; ja kun Knolles julkaisi englanninkielisen versionsa vuonna 1606, hän vuorostaan kutsui teosta nimellä *The Six Bookes of a Commonweale*.¹⁶⁴ Hobbes vihdoon päätyy pääasiassa tähän kielenkäyttöön *Leviathan*issaan. Hän puhuu paljon harvemmin kaupungista ja kuvaa sen sijaan teostaan kansilehdellä tutkimukseksi »kansakunnan sisällöstä, muodosta ja vallasta».¹⁶⁵

Nämä kirjoittajat yhä selvemmin huomasivat, ettei mikään perinteisistä termeistä kuitenkaan ilmaissut täsmällisesti heidän tarkoitustaan. »Kansakunnan» eräs ilmeinen vaikeus oli tosiseikka, niinkuin Raleigh valitti kirjassaan *Maxims of State*, että se oli siepattu lempinimeksi viittaamaan »koko moninaisuuden hallintaan».¹⁶⁶ Siihen turvautuminen olisi merkinnyt vaaraa tulla sekoitetuksi erääseen niistä kansan suvereenisuuden teorioista, jonka nämä kirjoittajat olivat innokkaimpia kumoamaan. Ei ollut myöskään täysin tyydyttävää puhua kaupungista tai *civitasesta*. Hobbes kyllä johdonmukaisesti tekee näin *De Civitate*sään sanoessaan, että »kaupunki on siten (. . .) yksi persoona, jonka tahtoa tulee monien ihmisten sopimuksen mukaan pitää kaikkien tahtona».¹⁶⁷ Mutta tässä on ilmeisen ongelmallista — ja siinä jopa Hobbesin usko on horjunut — pitää kiinni tällaisesta puhtaasti sopimuksenvaraisesta määritelmästä, joka on oudosti ristiriidassa termin tavanomaisen merkityksen kanssa.

Juuri tässä käännekohtassa kyseisen ajatteluperinteen lukuisat teoreetikot alkoivat sen sijaan puhua *valtiosta* ja he käyttivät termiä tietoisesti ilmaisemaan näkemystään epäpersoonallisesta poliittisesta muodosta, joka eroaa sekä hallitsijoista että hallituista.

Jo Bodin vihjaa tähän lopulliseen käsitteen kiteytykseen monissa kohdin *République*-teostaan.¹⁶⁸ Vaikka hän vielä kirjoittaa perinteisesti

hallitsijoista, »jotka säilyttävät *estat*'nsa», hän käyttää termiä »*estat*» monissa kohdin myös *Républiquen* synonyyminä.¹⁶⁹ Mikä tärkeintä: hän pitää mahdollisena puhua »valtiosta itsessään» (*l'estat en soi*), joka kuvaisi sekä erityistä hallitusmuodoista riippumatonta vallan muotoa että »jakamattoman ja luovuttamattoman suvereenisuuden paikkaa».¹⁷⁰ On silmiinpistävää, että kun Knolles käänsi näitä sivuja vuonna 1606, hän ei käyttänyt sanaa »valtio» pelkästään näissä tapauksissa, vaan myös monissa muissa kohdissa, joissa Bodin oli vielä puhunut tutummin *citén* tai *républiquen* vallasta.¹⁷¹

Jos siirrytään tarkastelemaan seuraavan sukupolven englantilaisia kirjoittajia ja ennen kaikkea niitä »poliittisia» humanisteja, jotka suhtautuivat kriittisesti klassiseen republikanismiin, huomataan samaa terminologiaa käytetyn yhä määrätietoisemmin. Esimerkiksi Raleigh puhuu sujuvasti valtiosta *Maxims*-teoksessaan ja tekee myös selväksi, että ajattelee valtion olevan persoonaton poliittisen vallan muoto ja määrittelee sen »kansakunnan järjestyksen kehykseksi tai muodoksi».¹⁷² Bacon kirjoittaa *Essays*-teoksensa lopullisessa versiossa usein tavalla, joka viittaa poliittisen vallan samanlaiseen ymmärtämiseen. Hän sanoo sekä hallitsijoilla että heidän neuvonantajillaan olevan velvollisuuden ottaa huomioon »sen valtion hyvinvointi ja edistäminen, jonka palveluksessa he ovat».¹⁷³ Ja hän kirjoittaa lukuisissa muissa jaksoissa valtiosta ja sen hal-

termiä *status* ilmaisemaan käsitettään »lakiasäättävä valtio». Mutta seuraava sukupolvi Ranskassa jo käytti kansankielellä termiä *état* (tai *estat*) ilmaisemaan sellaista käsitettä. Katso Church 1972, ss. 13—80 ja Keohane 1980, ss. 54—84, 119—182. Dowdall 1923, s. 118 ottaa esiin Loyseau keskustelun »seigneurien», »souverainien» ja »estattien» välisestä erikosen tärkeästä suhteesta teoksessaan *Traité des seigneuries* (1608). Tätä kohtaa on laajasti kehitelty. Katso Church 1972, ss. 33—34.

¹⁶⁹ Bodin 1576, eg at ss. 219, 438.

¹⁷⁰ Bodin 1576, ss. 282—283: »Et combien que le gouvernement d'une République soit plus ou moins populaire, ou Aristocratique, ou Royale, si est-que l'estat en soi ne reçoit comparaison de plus ni de moins: car toujours la souveraineté indivisible et incommunicable est à un seul.» Huomaa myös Bodinin tapa käyttää ilmaisua »en matière d'estat», Bodin 1976, ss. 281, 414.

¹⁷¹ Katso Bodin 1962, ss. 184, 250, 451 ja vertaa ss. 10, 38, 409, 700 eräistä lisätavoista käyttää termiä »valtio» (»state»).

¹⁷² Raleigh 1661, s. 2.

¹⁷³ Bacon 1972, s. 89.

ja *republican* välisistä suhteista, ja vertaa Grotius 1625, s. 65 *civitasesta* ja *republicasta* ja s. 84 *romana republicasta*.

¹⁶⁴ Vertaa Bodin 1576, Bodin 1586 ja Bodin 1962 täydellisiä kirjannimiä.

¹⁶⁵ Hobbes 1968, s. 73.

¹⁶⁶ Raleigh 1661, ss. 3, 8.

¹⁶⁷ Hobbes 1983, s. 89.

¹⁶⁸ Katso Lloyd 1983, ss. 156—162. Fell 1983 erityisesti ss. 92—107, 175—205 korostaa kaikin tavoin Bodinin aikaista Corasiusta, vaikkei hän tutki kuinka usein tämä käytti

litsijoista, valtiosta ja sen alamaisista, »valtioiden perustajista» sekä »valtioiden ja hallitusten kumoamisesta».¹⁷⁴

Ennen kaikkea Hobbesilta sekä muilta Englannin vallankumouksen aikaisilta *de facto*-suverenisuuden teoreetikoilta löydämme kuitenkin tämän uuden käsityksen valtiosta vakaumuksellisesti ilmaistuna. Jos tarkastellaan Hobbesin tekstien kokonaisuutta, niin huomataan hänen yhä suosivan »kaupungin» ja »kansakunnan» perinteistä termistöä. Mutta jos tarkastellaan hänen esipuheitaan, joissa hän arvioi perusteluitaan ja niiden rakennetta, hän esiintyy tietoisesti valtioteoreetikkona.

Tämä siirtymä on nähtävissä jo *De Civen* esipuheessa, jossa hän kuvailee projektiaan pyrkimykseksi selittää »millainen on ihmisluonto, miten se soveltuu siviilihallituksen rakentamiseen ja miten ei, ja millä tavoin ihmisten tulee keskenään sopia, mikäli tästä on tarkoitus kehittää vakaa valtio.»¹⁷⁵ Nimenomaan *Leviathanin* johdannossa hän sanoo täysin yksiselitteisesti, että hänen tutkimustensa aihe on ollut »se suuri Leviathan, jota kutsutaan valtakunnaksi tai valtioksi (latinalaksi *Civitas*)».¹⁷⁶ Hobbesin päämäärä poliittisena teoreetikkona oli aina ollut osoittaa, että jos kansalaisrauha voidaan ylipäänsä saavuttaa, ei suverenisuuden täydellisiä valtaoikeuksia pidä uskoa kansalle eikä hallitsijoille, vaan aina »kei-notekoiselle ihmiselle».¹⁷⁷ Tarkastellessaan tätä viimeistä poliittisen filosofian tuotettaan hän viimein saattoi lisätä, että aina puhuessaan epäpersoonallisen suverenisuuden muodon tarpeellisuudesta, tämä olisi parhaiten kuvattavissa valtioksi.

VI

Edellä olevasta käy ilmi, että ajatus ylimmän poliittisen vallan samastamisesta valtion valtaan oli alunperin erään poliittisen teorian tulos. Tämä teoria oli ideologialtaan samalla kertaa sekä absolutistinen että maallinen. Teoria oli modernin Euroopan historian varhaisimman suuren vastavallankumouksellisen liikkeen tulosta. Tämä

taantumuksellinen liike suuntautui niitä kansan suverenisuuden ideologioita vastaan, jotka olivat kehittyneet Ranskan uskonsotien aikana ja myöhemmin 1600-luvun Englannin vallankumouksessa. Ei olekaan yllättävää, että niin valtioideologia kuin sen ilmaisemiseen käytetty uusi sanasto herättivät koko joukon epäilyjä ja kritiikkejä, joita ei ole koskaan kokonaan unohdettu.

Aluksi vihamielisyyttä osoittivat myös konservatiiviset teoreetikot, jotka halusivat innokkaasti säilyttää vanhan ihanteen *un roi, une foi, une loi*. He halusivat hylätä ajatuksen, että julkisen vallan päämäärien tulisi olla luonteeltaan puhtaasti yhteiskunnallisia tai poliittisia. Näin he halusivat vahvistaa sidettä kirkko- ja valtiouskollisuuden välillä. Vastustajien valtaosa halusi kannattaa radikaalimpaa ajatusta kansan suverenisuudesta valtiollisen suverenisuuden sijasta.

Yhteiskuntasopimusteoreetikot halusivat mieluummin puhua kansalais- tai poliittisen yhteiskunnan hallitsemisesta,¹⁷⁸ kun taas »commonwealthin» kannattajat säilyttivät lojaalisuutensa klassiselle ajatukselle itsehallinnollisesta tasavaltaista enimmänsä osan 1700-lukua.¹⁷⁹

Vuosisadan loppupuolella tehtiin uusi vastavallankumouksellinen yritys näiden lukuisten populististen epäilyjen haihduttamiseksi. Erityisesti Hegel seuraajineen väitti, että englantilainen kansansuverenisuuden yhteiskuntasopimusteoria oli pelkästään ilmausta kyvyttömyydestä erottaa kansalaisyhteiskunnan ja valtion voimat toisistaan ja huomata, että valtion itsenäinen valta oli välttämätöntä, mikäli kansalaisyhteiskunnan päämäärät halutaan toteuttaa. Mutta tämä tuskin vakuutti. Toisaalta liberalististen teoreetikojen huoli valtion voimien ja kansalaisten suverenisuuden suhteista synnytti sekaannuksia, jotka ovat vieläkin selvittämättä. Toisaalta näistä hegeliläisistä asetelmista kehittyi perustavampi kritiikki, jonka mukaan valtion ylvästelevä riippumattomuus viranomaisistaan sekä kansalaisistaan oli lähinnä petosta. Niinpä Michelsin ja Pa-

¹⁷⁸ Esimerkiksi Benjamin Hoadly alati puhuu »kansalaisvallasta», »siviilihallituksesta» ja »siviiliviranomaisten valta» pikemmin kuin valtiosta. Katso »siviilihallituksen kanta muodosta ja instituutiosta», jota käsittelee Hoadly 1773, II, s. 189, 191, 201, 203 et passim.

¹⁷⁹ Katso käyttötavoista Robbins 1959, ss. 125, 283 ja vertaa Kramnick 1968, erityisesti ss. 236—260 ja Pocock 1975, erityisesti ss. 423—505.

¹⁷⁴ Bacon 1972, ss. 11, 42, 160, 165.

¹⁷⁵ Hobbes 1983, s. 32.

¹⁷⁶ Hobbes 1968, s. 81.

¹⁷⁷ Hobbes 1968, s. 82 sanoo, että *Leviathanin* tarkoitus on »kuvata tämän kei-notekoisien miehen luontoa».

reton kaltaiset skeptikot, kuten myös Marxin perinteen sosialistit ovat aina väittäneet, että modernit valtiot ovat todellisuudessa vain niiden oman hallitsevan luokan toimeenpanevia välineitä.

Näiden kilpailevien ideologioiden ja niiden sanastojen keskeisyys osoittaa kuinka merkittävän nopeasti termi valtio ja sen vastineet aikoinaan vakiintuivat poliittisiin puhetapoihin kaikkialla Länsi-Euroopassa. Jo 1700-luvun puolivälissä mikään koulukunta ei enää voinut ohittaa uutta sanastoa. Niinkin nostalginen klassisen republikanisin puolestapuhuja kuin Bolingbroke joutui 1720-luvun pamfleteissaan puhumaan valtiotavallasta ja tarpeesta tukea, suojella ja ennen kaikkea uudistaa valtiota.¹⁸⁰ Humeen 1750-luvun¹⁸¹ kirjoituksista tai Rousseau'n *Contrat Socialista* vuosikymmentä myöhemmin voidaan havaita, että valtion käsitettä ja termejä *état* ja *state* käytetään johdonmukaisesti ja meille tutulla tavalla.

Länsi-Euroopan valtioissa käytettyjä poliittisia sanastoja oikaistiin tämän käsitteellisen valankumouksen tuloksena. Kun valtio omaksuttiin poliittisen argumentaation avainsanaksi, lukuisa määrä muita käsitteitä ja suvereenisuuden erittelyä oletuksia jouduttiin muokkaamaan tai jopa hylkäämään. Lopuksi on vielä eriteltävä sitä kielellistä syrjäyttämistä ja uudelleenmäärittelyä, joka tapahtui modernin valtiokäsitteen vakiintumisen myötä.

Eräs uudelleenmäärittelyn kohteeksi joutunut käsite oli poliittinen kuuliaisuus. Alamainen tai *subditus* oli perinteisesti antanut kuuliaisuuslupauksen hallitsijalleen vasallina. Kun suvereenisuus alettiin yhdistää valtioon eikä hallitsijoihin, niin tämä kuitenkin korvattiin sillä tutulla näkemysellä, että kansalaisten perususkollisuus kohdistuu valtioon itseensä.

Tämän näkemyksen alkuperäiset esittäjät eivät toki halunneet lakata puhumasta kansalaisista alamaisten, tai termillä *subditi*. Päinvastoin: varhaisimmat valtioteoreetikot nimenomaan suosi-

vat perinteistä sanastoa. He käyttivät sitä vastustukseen niin sopimusteoreettista puhetapaa kansan tai *populuksen* suvereenisuudesta kuin klassisen republikanisin halua käyttää termejä *civitates* ja *cives*, halua puhua kaupungeista ja niiden kansalaisista. Hobbes esimerkiksi ovelaan tapansa kirjoittaa ensimmäisessä poliittisen teorianensa julkaistussa versiossa, että sen erityisenä kohteena on »kansalainen» — *De Cive*. Tärkeimpänä poleemisena väitteensä hän kuitenkin esittää, että »jokaisen kansalaisen, kuten myös jokaisen alamaissasemassa olevan yksityishenkilön, tulisi asianmukaisesti pitää itseään ylimmän käskyvällän haltijan alamaistenä.»¹⁸³

Hobbes kuitenkin täydellisesti yhtyy radikaalien vastustajiensa näkemykseen väittäessään, että kansalaisten (»toisin sanoen alamaisten») ¹⁸⁴ ei tulisi osoittaa kuuliaisuuttaan niitä kohtaan, jotka käyttävät näitä suvereenisuuden oikeuksia, vaan pikemminkin valtioon tai kansakuntaan itseensä sisältyvää suvereenisuutta kohtaan. Hotman ja myöhemmin monarkomakit olivat jo esittäneet, että vieläpä monarkian viranhaltijoita on pidettävä kuningaskunnan eikä kuninkaan neuvonantajina, ja kruunun eikä sitä käyttävän henkilön palvelijoina.¹⁸⁵ Hobbes argumentoi aivan samoin, kun hän *De Cive*-teoksessa korostaa, että ehdotonta ja yleistä kuuliaisuutta, joka lankeaa jokaisen alamaisten osaksi, ei osoiteta heidän hallitsijansa henkilölle vaan pikemminkin »kaupungille, toisin sanoen suvereenille valtalalle.»¹⁸⁶

Toinen läheisesti asiaan liittyvä ja vastaavasti muuntunut käsite oli petos. Niin kauan kun kuuliaisuuden käsite yhdistettiin kunnian osoittamiseen, petos rikoksena tarkoitti petollista käyttäytymistä suvereenia hallitsijaa kohtaan. Tämä käsitys alkoi kuitenkin osoittautua yhä ongelmallisemmaksi 1500-luvun loppupuolella. Englannisakin tuomarit alkoivat esittää yhä laajempia tulkintoja alkuperäisen petosaktin merkityksestä, joksi vielä voimassa ollut vuoden 1350 asetus katsoi ainoastaan kuninkaan toteutetun tai aiotun surmaamisen. Melkein jokaisessa tapauksessa tarkoituksena oli tulkita petos rikoksena kuningasta vastaan tämän virka-aseman vuoksi valtion

¹⁸⁰ Bolingbroke 1967a, II, ss. 19, 43, 93, 131.

¹⁸¹ Humeen pääpohdinnat valtion voimasta esitetään hänen esseissaan »Of Commerce» ja »That Politics may be reduced to a Science». Katso Hume 1875, I, ss. 100, 105 ja 289, 294—295.

¹⁸² Katso Rousseau 1966, »De l'État civil», ss. 55—56. Katso »valtiosta» (»État») Rousseau'n ja hänen aikalaistensa poliittisessa sanastossa Derathé 1950, ss. 380—382 ja Keohane 1980, erityisesti ss. 442—449.

¹⁸³ Hobbes 1983, s. 90.

¹⁸⁴ Hobbes 1983, s. 151.

¹⁸⁵ Katso Hotman 1972, eg at ss. 254, 298, 402—404.

¹⁸⁶ Hobbes 1983, s. 186.

päämiehenä.¹⁸⁷ Sillä välin poliittiset kirjoittajat, joita eivät vaivanneet vanhat ongelmat, olivat jo suurempaa tietä päätyneet meille tutumpaan näkemykseen petoksesta rikoksena valtiota, eikä niinkään kuningasta vastaan. Tapansa mukaan Hobbes muotoilee käsitteen uuden tulkinnan kaikkein selkeimmin. Hän esittääkin *De Cives*-sa valta-analyysinsä lopuksi, että petokseen syylistyvät kieltäytyvät täyttämästä velvollisuuksia, joiden laiminlyönti uhkaa valtion olemassaoloa. Petokseen syylistyvät ovat siis »hallituksen vihollisia».¹⁸⁸

Valtion mieltäminen sekä ylimpänä että henkilöimättömänä vallan muotona syrjäytti poliittisen johtajuuden karismaattiset piirteet, jotka aikaisemmin olivat olleet keskeisiä hallitsemisen teoriassa ja käytännössä koko Länsi-Euroopassa. Tärkein syrjäytynyt oletus oli se edellä mainittu väite, että suvereenisuus on käsitteellisesti kytketty hallitsijan ulkoiseen hahmoon järjestystä ylläpitävänä voimana. Machiavelli esimerkiksi yhä olettaa hallitsijan voivan odottaa, että *la maestà dello stato* suojelee häntä. Suojelu siis seuraisi siitä yhteydestä, joka on hänen asemansa loistokkuuden ja hänen valtiotaitonsa välillä.¹⁸⁹ Julkiseen valtaan ei kuitenkaan enää voitu yhdistää karismaa, kun tämä valta oli siirretty täysin henkilöimättömälle elimelle — Rousseauin sanoin »puhtaasti moraalille henkilöille»¹⁹⁰ — eli modernille valtiolle. Konservatiivisten kirjoittajien voidaan havaita esittäneen jo 1700-luvun alussa — Bolingbrokein sanoin — että »valtiosta on tullut sanoinkuvaamaton hirviö sekä ikivanhoissa että tuntemissamme muodoissa». Tämän seurauksena Englannin kaltainen monarkia oli Bolingbrokein mukaan tilanteessa, jossa sillä on valtion päämiehenä »kuningas ilman kuninkaallista loistoa».¹⁹¹

Oli toki mahdollista siirtää hallitsijan tunteenmerkit valtion viranomaisille antamalla heidän avata parlamentin istuntokaudet, suomalla heil-

¹⁸⁷ Tästä kehityskulusta, katso Holdsworth 1925, ss. 307—333.

¹⁸⁸ Hobbes 1983, s. 181.

¹⁸⁹ Machiavelli 1960, s. 74, ja vertaa myös ss. 76, 93. Sama soveltuu jopa vahvemmin Machiavellin aikaisiin muihin »esikuvaksi ruhtinaille» kirjoittajiin. Katso esimerkiksi Pontano 1952, ss. 1054—1056; Sacchi 1608, s. 68.

¹⁹⁰ Rousseau 1966, s. 54: »la personne morale qui constitue l'État».

¹⁹¹ Bolingbroke 1967b, s. 333.

le valtiolliset hautajaiset julkisine kunnianosoituksineen jne. Kun kuitenkin valtion päämiehiäkin alettiin pitää vain virkojen haltijoina, ylenmääräisen huomion osoittaminen pelkille toimihenkilöille alkoi näyttää asiattomalta, jopa absurdilta: kyse ei olisi ollut aidosta loistosta, vaan suoranaisesta mahtailusta. Tämän näkemyksen esittivät ensimmäisinä »vapaiden kansakuntien» puolestapuhujat. Huolissaan he vaativat — Miltonin sanoin — että hallitsijoita ei koskaan pitäisi »nostaa veljiensä yläpuolelle», vaan heidän tulisi »kävellä kadulla siinä missä muidenkin ihmisten».¹⁹² Moren *Utopiassa* esimerkiksi on varhainen ja murskaava kuvaus julkisesta loistokkuudesta lähinnä lapsellisen turhamaisuuden osoituksena.¹⁹³ Ponet'n *Political Power* sisältää pienimuotoisemman katkelman, joka muistuttaa miten Jumala rankaisi israelilaisia näiden vaaties- sa »rohkeaa ja prameaa kuningasta».¹⁹⁴ Milton puolestaan teoksessaan *The Ready and Easy Way* tuomitsee paheksuvasti ne hallitsijat, jotka pyrkivät »peittämään prameuteen puolinaisesti hoidetut valtion asiat».¹⁹⁵

Valtion ja sen viranomaisten vallan erottamisen eräs seuraus oli, että pitkäaikainen yhteys hallitsijan loiston ja hänen vallankäyttönsä välillä katkesi. Valtiollisen loiston osoituksia alettiin vähitellen pitää pelkkänä »showna» tai vallan koristuksina, ei todellisen vallankäytön piirteinä.¹⁹⁶ Kun Contarini esimerkiksi myöntää, että Venetsian *dogin* sallitaan pitää virka-asemansa arvokkuutta yllä osoittamalla tiettyä loistokkuutta, hän korostaa kysymyksen olevan ilmiästä. Hän käyttää sanamuotoa, jonka Lewkenor kääntää sanomalla, että *dogin* sallitaan näyttää »kuninkaallista loistoa».¹⁹⁷ Milton puhuu hyökkäävämmiin: monarkki »istuu kuin täysi nolla» kaikinlaisessa »turhamaisuudessaan ja pöyhkeydessään» ja on täysin yhdentekevä julkisen järjestyksen ylläpidon kannalta.¹⁹⁸

Valtaan liittyvien vanhojen kielikuvien tietoisimman epuun — samoin kuin selväpiirteisim-

¹⁹² Milton 1980, s. 425.

¹⁹³ More 1965, ss. 152—156.

¹⁹⁴ Ponet 1942, s. 87.

¹⁹⁵ Milton 1980, s. 426.

¹⁹⁶ Tämän julkisen vallan käsitteen ulottuvuuksista, katso Geertz 1980, ss. 121—123.

¹⁹⁷ Katso Lewkenorin 1969, s. 42 käännöstä Contarininilta 1626, s. 56 esiintyvistä »specie regia»-ilmauksesta.

¹⁹⁸ Milton 1980, ss. 426, 429.

män näkemyksen valtiosta puhtaasti henkilöimättömänä valtana — löydämme jälleen Hobbesilta. Hobbes puhuu näistä näkemyksistään *Leviathanin* luvussa X. Siinä Hobbes kehittää sellaisen näkemyksen tehokkaasta käskyvallasta, johon voidaan yhdistää kaikki perinteiset julkisen kunnian ja arvokkuuden käsitteisiin liitetyt piirteet. Hänen mukaansa arvokkuuden säilyttäminen tarkoittaa yksinkertaisesti »käskyvaltaisten asemien pitämistä», ja kunnioitettuna oleminen on ainoastaan »vallan perustelu ja osoitus siitä».¹⁹⁹ Tässä kuten muuallakin nimenomaan Hobbes puhuu ensimmäisenä systemaattisesti ja suoraan modernin valtioteoreetikon abstraktiin ja kiertelemättömään sävyyn.²⁰⁰

LÄHTEET

- Aquinas, St. Thomas (1963). *Summa Theologiae*, ed. P. Caramello, 3 vols., Turin.
- Aquinas, St. Thomas (1966). *In octo libros politicorum Aristotelis expositio*, ed. R. Spiazzi, Turin.
- Bacon, F. (1972). *Essays*, ed. M. Hawkins, London.
- Baron, H. (1966). *The Crisis of the Early Italian Renaissance*, 2nd ed., Princeton.
- Bartolus of Sassoferrato (1562) *Digestum Novum Commentaria*, Basel.
- Beroaldo, F. (1508). 'Libellus de optimo statu', *Opusula*, Venice, fos. x-xxxiii.
- Bodin, J. (1576). *Les six livres de la republique*, Paris.
- Bodin, J. (1586). *De republica libri sex*, Paris.
- Bodin, J. (1962). *The Six Books of a Commonweale*, trans. R. Knolles, ed. K. McRae, Cambridge, Mass.
- Bolingbroke, Lord (1967a). 'A Dissertation upon Parties', *The Works*, 4 vols., London, II, pp. 5—172.
- Bolingbroke, Lord (1967b). 'Letters on the Study and Use of History' *The Works*, 4 vols., London, II, pp. 173—334.
- Bossuet, J.-B. (1967). *Politique tirée des propres paroles de l'Écriture sainte*, ed. J. Le Brun, Geneva.
- Budé, G. (1966). *De l'institution du prince*, Farnborough.
- Burke, E. (1910). *Reflections on the Revolution in France*, Everyman ed., London.
- Calasso, F. (1957). *I Glossatori e la teoria della sovranità*, Milan.
- Campano, G. (1502). 'De regendo magistratu', *Opera Omnia*, Venice, fos. xxxiii—xxxviii.
- Cassirer, E. (1946). *The Myth of the State*, New Haven.
- Castiglione, B. (1960). *Il libro del cortegiano*, *Opere*, ed. C. Cordié, Milan, pp. 5—361.
- Chabod, F. (1962). *L'idea di nazione*, 2nd ed., Bari.
- Chiappelli, F. (1952). *Studi sul linguaggio del Machiavelli*, Florence.
- Church, W. (1972). *Richelieu and Reason of State*, Princeton.
- Cicero (1913). *De Officiis*, trans. W. Miller, London.
- Condren, C. (1985). *The Status and Appraisal of Classic Texts*, Princeton.
- Contarini, G. (1626). *De Republica Venetorum*, Lyons.
- Cosenza, M. (1962). *Biographical and Bibliographical Dictionary of the Italian Humanists, Vol. 5: Synopsis and Bibliography*, Boston.
- Cranz, F. (1978). 'The Publishing History of the Aristotle Commentaries of Thomas Aquinas', *Traditio* 34: 157—92.
- Dante Alighieri (1966). *Inferno*, ed. G. Petrocchi, Verona.
- Delaruelle, L. (1907). *Guillaume Budé*, Paris.
- D'Entrèves, A. (1967). *The Notion of the State*, Oxford.
- Derathé, R. (1950). *Jean-Jacques Rousseau et la science politique de son temps*, Paris.
- Dowdall, H. (1923). 'The Word »State»', *The Law Quarterly Review* 39: 98—125.
- Dunn, J. (1969). *The Political Thought of John Locke*, Cambridge.
- Elliot, J. (1984). *Richelieu and Olivares*, Cambridge.
- Erasmus, D. (1974). *Institutio christiani principis*, ed. O. Herding, *Opera Omnia*, Part IV, vol. I., Amsterdam, pp. 95—219.
- Ercole, F. (1926). *La Politica di Machiavelli*, Rome.
- Fernandez-Santamaria, (1977). *The State, War and Peace*, Cambridge.
- Fell, A. (1983). *Origins of Legislative Sovereignty and the Legislative State*, vol. I., Cambridge, Mass.
- Fink, Z. (1962). *The Classical Republicans*, 2nd ed., Northwestern.
- Franceschi, D. (1966). 'Oculus Pastoralis'. *Memorie dell' accademia delle scienze di Torino* 11: 19—70.
- Franklin, J. (1973). *Jean Bodin and the Rise of Absolutist Theory*, Cambridge.
- Froissart, J. (1824—26). *Chroniques*, ed. J. Buchon, 14 vols., Paris.
- Froissart, J. (1972). *Chroniques: Début du premier livre*, ed. G. Diller, Geneva.
- Geertz, C. (1980). *Negara*, Princeton.
- Giannardi, G. (1942). 'Le »Dicerie» di Filippo Ceffi», *Studi di filologia italiana* 6: 27—63.
- Gilbert, F. (1965). *Machiavelli and Guicciardini*, Princeton.
- Giovanni da Vignano (1974). *Flore de parlare*, in Matteo dei Libri, *Arringhe*, ed. E. Vincenti, Milan, pp. 229—325.
- Giovanni da Viterbo (1901). *Liber de regimine civitatum* ed. C. Salvemini in *Bibliotheca juridica medii aevi*, 3 vols., ed. A. Gaudenza, Bologna, Vol. 3. pp. 215—80.
- Grotius, H. (1625). *De Iure Belli ac Pacis*, Paris.
- Guicciardini, F. (1932). *Dialogo e discorsi del reggimento di Firenze*, ed. R. Palmarocchi, Bari.
- Guicciardini, F. (1933). *Scritti politici e ricordi*, ed. R. Palmarocchi, Bari.
- Haitsma Mulier, E. (1980). *The Myth of Venice and Dutch Republican Thought in the Seventeenth Century*, trans. G. T. Moran, Assen.
- Hamilton, B. (1963). *Political Thought in Sixteenth-Century Spain*, Oxford.

¹⁹⁹ Hobbes 1968, ss. 152, 155.

²⁰⁰ Olen suuressa kiitollisuuden velassa John Dunnille, Susan Jamesille . . . heidän korvaamattomasta avustaan aikaisempiin versioihin.

- Harrington, J. (1977). *The Political Works of James Harrington*, ed. J. Pocock, Cambridge.
- Hertter, F. (1910). *Die Podestalliteratur Italiens im 12 und 13 Jahrhundert*, Leipzig.
- Hexter, J. (1973). *The Vision of Politics on the Eve of the Reformation*. New York.
- Hoadly, B. (1773). *The Works*, 3 vols., London.
- Hobbes, T. (1983). *De Cive: The English Version*, ed. H. Warrender, Oxford.
- Holdsworth, W. (1925). *A History of English Law*, Vol 8, London.
- Hotman, F. (1972). *Francogallia*, ed. R. Giesey and J. Salmon, Cambridge.
- Hume, D. (1875). *Essays* ed. T. Green and T. Grose, 2 vols., London.
- Humphrey, L. (1973). *The Nobles, or Of Nobility*, in *The English Experience*, no. 534, New York.
- Kantorowicz, E. (1957). *The King's Two Bodies*, Princeton.
- Keohane, N. (1980). *Philosophy and the State in France*, Princeton.
- Kramnick, I. (1968). *Bolingbroke and his Circle*, Cambridge, Mass.
- Laslett, P. (1967) 'Introduction' to *Two Treatises of Government*, 2nd. ed, Cambridge, pp. 1—120.
- Latini, B. (1948). *Li Livres dou Trésor*, ed. F. Carmody, Berkeley.
- Lewkenor, L. (1969). *The Commonwealth and Government of Venice*, in *The English Experience*, vol. 101, New York.
- Livy (1962). *Ab urbe condita*, trans. F. Moore, vol. 8, London.
- Livy (1966). *Ab urbe condita*, trans. F. Moore, vol. 6, London.
- Lloyd, H. (1981). 'The Political Thought of Charles Loyseau (1564-1610)', *European Studies Review* 11: 53—82.
- Lloyd, H. (1983). *The State, France and the Sixteenth Century*, London.
- Locke, J. (1967). *Two Treatises of Government*, ed. P. Laslett, 2nd. ed., Cambridge.
- Machiavelli, N. (1960) *Il principe e discorsi* ed. S. Bertelli, Milan.
- Maffei, R. de (1964). 'Il problema della »Ragion di Stato» nei suoi primi affioramenti', *Rivista internazionale di filosofia del diritto* 41: 712—32.
- Mansfield, H. (1983). 'On the Impersonality of the Modern State: A Comment on Machiavelli's Use of *Stato*', *The American Political Science Review*, 77: 849—57.
- Maravall, J. (1961). 'The Origins of the Modern State', *Journal of World History* 6: 789—808.
- Marsilius of Padua (1956). *The Defender of Peace*, trans. A. Gewirth, New York.
- Matteo dei Libri (1974). *Arringhe*, ed. E. Vincenti, Milan.
- Mayer, T. (1985). 'Faction and Ideology: Thomas Starkey's *Dialogue*', *Historical Journal* 28: 1—25.
- Meinecke, F. (1957). *Machiavellism*, trans. D. Scott, London.
- Milton, J. (1962). 'The Tenure of Kings and Magistrates' in *Complete Prose Works*, vol. 3, ed. M. Hughes, New Haven, pp. 190—258.
- Milton, J. (1971). 'History of Britain', *Complete Prose Works*, vol. 5, ed. F. Fogle, New Haven.
- Milton, J. (1980). 'The Ready and Easy Way to Establish a Free Commonwealth', 2nd. ed. in *Complete Prose Works*, vol. 7, ed. R. Ayers, revised ed., New Haven, pp. 407—63.
- Mochi Onory, S. (1951). *Fonti canonistiche dell' idea moderna dello stato*, Milan.
- Mommsen, T. (1970). ed., *Digesta*, 21st. ed., Zurich.
- More, St Thomas (1965). 'Utopia', in *The Complete Works of St. Thomas More*, Vol. IV, ed. E. Surtz and J. Hexter, New Haven.
- Muratori, L., ed. (1741). 'Gratulatio' in *Antiquitates Italiae*, vol. 4, Milan, pp. 131—2.
- Patrizi, F. (1594a). *De institutione reipublicae*, Strassburg.
- Patrizi, F. (1594b). *De regno et regis institutione*, Strassburg.
- Petrarch, F. (1554) *Opera quae extant omnia*, Basel.
- Pocock, J. (1975). *The Machiavellian Moment*, Princeton.
- Pontano, G. (1952). 'De principe', *Prosatori latini del quattrocento*, ed. E. Garin, Milan, pp. 1023—63.
- Post, G. (1964). *Studies in Medieval Legal Thought*, Princeton.
- Raab, F. (1964). *The English Face of Machiavelli*, London.
- Rinuccini, A. (1957). *Dialogo de libertate* ed. F. Adorno in *Atti e memorie dell' accademia toscana di scienze e lettere La Colombaria* 22: 265—303.
- Robbins, C. (1959). *The Eighteenth-Century Commonwealthman*. Cambridge, Mass.
- Rowen, H. (1961). 'L'état, c'est à moi: Louis XIV and the State', *French Historical Studies* 2: 83—98.
- Rowley, G. (1958). *Ambrogio Lorenzetti*, 2 vols., Princeton.
- Rousseau, J.-J. (1966). *Du contrat social*, ed. P. Burgelin, Paris.
- Rubinstein, N. (1952). 'Florence and the Despots. Some Aspects of Florentine Diplomacy in the Fourteenth Century', *Transactions of the Royal Historical Society* 2: 21—45.
- Rubinstein, N. (1971). 'Notes on the word *stato* in Florence before Machiavelli' in *Florilegium Historiale* ed. J. Rowe and W. Stockdale, Toronto, pp. 313—26.
- Sacchi, B. (1608). *De principe viro*, Frankfurt.
- Sallust (1921). *Bellum Catilinae*, trans. J. Rolfe, London.
- Salmon, J. (1973). 'Bodin and the Monarchomachs' in *Bodin*, ed. H. Denzer, Munich, pp. 359—78.
- Sardo, R. (1845). *Cronaca Pisana* in *Archivio storico italiano* 6, Pt. 2: 73—244.
- Scala, B. (1940). *De legibus et iudiciis dialogus*, ed L. Borghi in *La Bibliofilia* 42: 256—82.
- Seneca (1964). *De beneficiis*, trans. J. Basore, London.
- Shadwell, L., ed. (1912) *Enactments in Parliament specially concerning the Universities of Oxford and Cambridge*, 4 vols, London.
- Shennan, J. (1974). *The Origins of the Modern European State, 1450—1725*, London.
- Skinner, Q. (1978). *The Foundations of Modern Political Thought*, 2 vols., Cambridge.
- Sommerville, J. (1982). 'From Suarez to Filmer: A Reappraisal', *The Historical Journal* 25: 525—40.
- Sommerville, J. (1986). *Politics and Ideology in England, 1603—1640*, London.
- Sorbelli, A. (1944). 'I teorici del reggimento comunale', *Bullettino dell' istituto storico italiano per il medio evo* 59: 31—136.
- Starkey, T. (1948). *A Dialogue between Reginald Pole and Thomas Lupset*, ed. K. Burton, Cambridge.

- Strayer, J. (1970). *On the Medieval Origins of the Modern State*, Princeton.
- Suarez, F. (1612). *Tractatus de Legibus, ac Deo Legislatore*, Coimbra.
- Tanner, J. (1930). *Constitutional Documents of the Reign of James I*, Cambridge.
- Tierney, B. (1982). *Religion, Law and the Growth of Constitutional Thought, 1150—1650*, Cambridge.
- Topham, J. et al., eds., (1783). *Rotuli Parliamentorum*, vol. 3, London.
- Tuck, R. (1985). 'Warrender's *De Cive*', *Political Studies* 33: 308—15.
- Tully, J. (1980). *A Discourse on Property*, Cambridge.
- Ullmann, W. (1968—69). 'Juristic obstacles to the emergence of the concept of the state in the middle ages', *Annali di storia del diritto*, 12—13: 43—64.
- Vespasiano da Bisticci (1970—76). *Le vite*, ed. A. Greco, 2 vols., Florence.
- Vettori, F. (1842). *Parero* (On the government of Florence, 1531—2) in *Archivio storico italiano* 1: 433—36.
- Villani, G. (1802—3). *Istorie Fiorentine*, 8 vols., Milan.
- Wahl, J. (1977). 'Baldus de Ubaldis and the Foundations of the Nation—state', *Manuscripta* 21: 80—96.
- Waley, D. (1978), *The Italian City-Republics*, 2nd. ed., London.
- Warrender, H. (1983). 'Editor's Introduction' in Thomas Hobbes, *De Cive: The English Version*, Oxford.